

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА УСТАНОВА
“АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ”**

ГАСАНОВ Сергій Станіславович

УДК 330.837:330.341.1

**СТРУКТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ЕКОНОМІКИ І ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ
В УМОВАХ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ**

08.00.01 - економічна теорія та історія економічної думки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державній навчально-науковій установі “Академія фінансового управління”, м. Київ.

Науковий консультант: академік НАН України, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України
Білорус Олег Григорович,
Державна установа “Інститут економіки та прогнозування НАН України”,
головний науковий співробітник відділу економічної теорії.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Бажал Юрій Миколайович,
Національний університет “Києво- Могилянська академія”, завідувач кафедри економічної теорії;

доктор економічних наук, професор
Малий Іван Йосипович,
ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана”,
завідувач кафедри національної економіки та публічного управління;

доктор економічних наук, доцент
Маслов Анатолій Олександрович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки.

Захист відбудеться “04” жовтня 2019 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.853.01 Державної навчально-наукової установи “Академія фінансового управління” за адресою: 01014, м. Київ, бульв. Дружби народів, 38, к. 917.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державної навчально-наукової установи “Академія фінансового управління” за адресою: 01014, м. Київ, бульв. Дружби народів, 38.

Автореферат розісланий “ 04” вересня 2019 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Р. Л. Балакін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Світовий розвиток протягом ХХ ст. та майже двох десятиліть ХХІ ст. позначений безпрецедентним піднесенням економічного і соціального добробуту багатьох націй, збільшенням середньої тривалості життя людей, якісно новою роллю держави, соціальними, науковими, технічними та технологічними революціями, масштабними воєнно-політичними катастрофами й соціально-економічними “ривками”, прогресом і занепадом цілих країн та народів, глобалізацією економічних, соціальних, культурних і політичних процесів. Економічна історія свідчить також про цілком реальні “провали” як ринків, так і держав, деформуючі впливи економічної політики, що проявилися в глибоких світових депресіях, фінансових кризах, інфляційних “вибухах” і екзогенних структурних шоках. Проте та сама історія демонструє численні позитивні соціальні й економічні ефекти структурних трансформацій, що стимулювалися *правовими* державами, *конкурентними* ринками та *розумною* економічною політикою *відповідальних* урядів. Спираючись на цінності прав особистості й економічної свободи, багато народів та їхні уряди зуміли *перебороти* періоди *національної апатії й депресії*, *пристосувати* господарську систему та *державний устрій до нових умов*, *сформулювати консолідуючі цілі національного розвитку* і домогтися реальних успіхів у економіці, науці, способі й рівні життя. Україна наразі перебуває на початку цього шляху.

Протягом 2009–2013 рр. економіка України фактично *не змогла подолати негативні наслідки світової фінансово-економічної кризи* та чергових політичних циклів. Падіння ВВП у 2009 р. (–15,14 %) та нульова трирічна динаміка (2010, 2012–2013 рр.) призвели до зменшення рівня ВВП відносно 1992 р. з 90,5 % у 2008 р. до 81,4 % у 2013 р. З 2014 р. економіка увійшла в період *системної турбулентності, зовнішніх і внутрішніх шоків*, пов’язаних з надзвичайним політичним циклом, анексією АР Крим, втратою контролю над частиною територій Донецької та Луганської областей, згортанням економічних відносин з багатьма колишніми партнерами. Як наслідок, темп падіння ВВП у 2014–2015 рр. становив –6,55 та –9,77 % відповідно, а середньорічна його динаміка протягом 2016–2018 рр. –2,8 %. Рівень ВВП у 2018 р. становив 74,6 % від рівня 1992 р. (зменшення на 6,8 процентних пунктів порівняно з рівнем 2013 р.). У розрахунку на одну особу (в поточних цінах, дол. США) він зменшився за десять років з 4095,44 дол. (2008 р.) до 2964,19 дол. (2018 р.), тобто майже на 28 %. У групі пострадянських країн (без країн Балтії) Україна випередила лише Узбекистан, Киргизьку Республіку і Таджикистан. Одночасно за цим показником у *групі дванадцяти європейських країн, що розвиваються* (класифікація МВФ), Угорщина перевищує рівень України у 5,4 раза, Польща і Хорватія – майже у 5, Румунія – у 4, Болгарія, Чорногорія, Туреччина – у 3, Сербія – в 2,3, Північна Македонія – у 2, Албанія – в 1,8, Боснія і Герцеговина – в 1,6, Косово – в 1,5 раза. За 2012–2018 рр. частка промисловості в структурі зайнятого населення України зменшилась із 16,8 до 14,8 %, а аграрного сектору збільшилась з 17,2 до 18,0 %. У Польщі, навпаки, – частка аграрного сектору знизилась із 12,6 до 10,2 % (2017 р.), а промисловості зросла з 30,4 до 31,5 % (2017 р.). У Європейському Союзі частка аграрного сектору зменшилась із 5,0 до 4,2 % (2017 р.), промисловості – з 24,6 до 24,0 % (2017 р.)

Структурні трансформації економіки – надзвичайно широке поле для теоретичних і прикладних досліджень: політико-економічних, економіко-інституціональних (у тому числі економіко-правових), економіко-соціологічних, історико-економічних, мікро- та макроекономічних, економіко-математичних, економіко-географічних, порівняльно-статистичних, фінансово-економічних, економіко-прогностичних, політологічних і навіть футурологічних. Це пояснюється, по-перше, фундаментальним характером самого поняття *структура* економіки, яке відображає реальну *складність (complexity)* її (економіки) організації і самоорганізації, по-друге, *взаємозалежністю та взаємовпливами* економічних, політичних і соціальних інститутів, по-третє, поєднанням безперервності *еволюційних і спонтанних структурних змін* зі “спресованими” в історичному часі, динамічними і вирішальною мірою *суб’єктно залежними й суб’єктно ініційованими* структурними *перетвореннями*.

Серед плеяди визнаних дослідників різноманітних теоретичних і прикладних аспектів структурних трансформацій суспільства, економіки і державних фінансів, у тому числі з урахуванням факторів невизначеності, технологічних, макроекономічних та інституціональних змін, інформаційного, знанневого й фіскального простору – А. Алчіан, Дж. Акерлоф, А. Алесіна, М. Аокі, Д. Аджемоглу, А. Ауербах, Л. Бальцерович, М. Баранзіні, Р. Барр, Р. Барро, Е. Бароне, У. Баумоль, Г. Беккер, Р. Бекхаус, Д. Белл, Ч. Бестебл, О. Бланшар, Г. Бортіс, С. Брандоліні, Ф. Бродель, Дж. Б’юкенен, А. Вагнер, С. Вайнтрауб, І. Валлерстейн, М. Вебер, Ф. фон Візер, К. Вікселль, Ч. Віплош, А. Грінспен, З. Гріліхс, Дж. К. Гелбрейт, Д. Декю, Г. Демсец, Е. Денісон, О. Домар, К. Допфер, Ф. Еджуорт, Т. Еггертссон, М. Ендрюс, Л. Ерхард, М. Кастельс, Дж. М. Кейнс, Ф. Кене, Дж. Кендрік, К. Кларка, Д. Коландер, Г. Колодко, Дж. Коммонс, Д. Кондратьєв, Г. Копітс, Я. Корнаї, Г. Кох, Р. Коуз, П. Кругман, С. Кузнець, Ф. Кьютраро, Дж. Лін, Ф. Ліст, В. Леонтьєв, А. Лернер, Т. Лоусон, Р. Лукас, Б. Лундвалл, А. Льюїс, К. Маркс, А. Маршалл, Р. Масгрейв, Ф. Махлуп, А. Меддісон, Г. Менк’ю, Д. Мід, Л. фон Мізес, М. Міллер, Дж. С. Мілль, Х. Мінські, У. Мітчелл, Ф. Модільяні, Дж. Мокір, Г. Мюрдаль, Ф. Найт, Р. Нельсон, У. Нісканен, Д. Норт, У. Нордхауз, Р. Нурксе, В. Ойкен, М. Е. Остром, К. Павітт, Л. Пазінетті, М. Пантелеоні, Ш. Перес, Р. Перотті, У. Петті, А. Пігу, К. Поланьї, Р. Пребіш, Д. Рікардо, К. Рейнхарт, К. Рогофф, Д. Родрік, Н. Розенберг, У. Ростоу, М. Ротбард, Н. Рубіні, Х. Сала-і-Мартін, П. Самуельсон, Т. Сарджент, Ж.-Б. Сей, Е. Селігмен, А. Сен, Р. Скаццієрі, А. Сміт, Р. Солоу, Е. де Сото, М. Спенс, Д. Стіглер, Дж. Стігліц, Р. Стоун, Г. Таллок, В. Танзі, Дж. Тейлор, Я. Тінберген, А. Тойнбі, Дж. Тобін, Е. Тоффлер, О. Уільямсон, С. Уінтер, Ю. Фама, А. Фішер, М. Фрідман, К. Фрімен, Ф. Фукуяма, С. Фуртадо, Ф. фон Хайєк, Е. Хансен, Р. Харрод, Д. Хаусман, Е. Хелпман, Д. Ходжсон, А. Чандлер, Х. Ченері, М. Ширлі, Р. Шиллер, Т. Шульц, Й. Шумпетер та ін.

Суттєвий внесок у розвиток досліджень із зазначеної проблематики зробили вітчизняні вчені О. М. Алімов, О. І. Амоша, В. Л. Андрущенко, Ю. М. Бажал, О. Г. Білорус, Р. Л. Балакін, Л. К. Безчасний, Т. П. Богдан, В. Г. Бодров, О. Д. Василик, В. П. Вишневецький, М. П. Войнаренко, О. В. Гаврилук, А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, Н. І. Гражевська, А. А. Гриценко, А. І. Даниленко, Б. М. Данилишин, М. І. Диба, О. В. Длугопольський, І. Ю. Єгоров, С. А. Єрохін, Т. І. Єфименко, П. С. Єщенко, Я. А. Жаліло, О. І. Жилінська, М. І. Зверяков, В. В. Зимовець, Ю. Б. Іванов, М. О. Кизим, В. І. Кириленко, Ю. В. Кіндзерський, Т. Т. Ковальчук,

В. В. Козюк, І. В. Крючкова, В. П. Кудряшов, В. Д. Лагутін, П. М. Леоненко, Е. М. Лібанова, І. І. Лукінов, Д. Г. Лук'яненко, І. О. Луніна, Ю. О. Лупенко, О. О. Любіч, І. О. Лютий, І. Й. Малий, І. Г. Манцуров, А. О. Маслов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова, В. М. Опарін, В. Л. Осецький, К. В. Павлюк, П. В. Пашко, Д. В. Полозенко, Г. О. П'ятаченко, О. Д. Рожко, А. М. Соколовська, В. М. Тарасевич, В. М. Федосов, А. С. Філіпенко, А. А. Чухно, Л. М. Шаблиста, Н. М. Шелудько, Л. В. Шинкарук, П. І. Юхименко, О. І. Ястремський та ін.

Проте, зважаючи на особливості структурних змін в умовах нової економічної та інституціональної реальності, з погляду як теорії, так і практики, постають питання про характер, спрямованість, економічні та соціальні наслідки структурних трансформацій, їх глибинні джерела й чинники, що зумовили, зумовлюють і можуть у подальшому зумовити або економічну деградацію та бідність, або економічний прогрес і добробут нації. Через сучасний стан економіки країни в цілому і державних фінансів зокрема постає необхідність глибокого *переосмислення загальних теоретичних засад і підходів до формування та реалізації політики структурних трансформацій економіки і державних фінансів*, які відбуваються і повинні відбутися згідно з євроінтеграційним вектором розвитку, обраним народом України. Такий підхід обумовив мету і задачі дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалася згідно з Пріоритетними напрямками науково-дослідних робіт, затвердженими наказами Міністерства фінансів України № 1132 від 09.09.2011 р. (у редакції наказу № 703 від 12.06.2012), № 579 від 14.05.2014, Тематичним планом НДР ДННУ “Академія фінансового управління” на 2012–2014 рр., погодженим Міністерством фінансів України, Тематичним планом НДР ДННУ “Академія фінансового управління” на 2015–2017 рр., погодженим Міністерством фінансів України, Бюро відділення економіки НАН України, Міністерством освіти і науки України, Тематичним планом НДР ДННУ “Академія фінансового управління” на 2018–2020 рр., погодженим Бюро відділення економіки НАН України, Міністерством освіти і науки України, і пов'язана з виконанням наукових досліджень за темами НДР:

“Забезпечення стійкості державних фінансів та розширення фіскального простору економічних реформ. Інституційні фактори забезпечення стійкості державних фінансів та розширення фіскального простору” (ДР № 0112U003353; 2012–2014 рр.); “Забезпечення стійкості державних фінансів та розширення фіскального простору економічних реформ. Стійкість державних фінансів України та обґрунтування заходів щодо її забезпечення” (ДР № 0112U003352; 2012–2014 рр.); “Забезпечення стійкості державних фінансів та розширення фіскального простору економічних реформ. Фінанси державних корпорацій та їх вплив на стійкість державних фінансів” (ДР № 0112U003354; 2012–2014 рр.);

“Управління інституційними змінами в системі державних фінансів” (ДР № 0115U000933; 2015–2017 рр.); “Стабілізація фінансів державних корпорацій України в умовах євроінтеграційних процесів” (ДР № 0115U000934; 2015–2017 рр.); “Удосконалення регулювання у сфері державних фінансів: підтримка стійкості та адаптація до структурних змін економіки в умовах євроінтеграційних процесів” (ДР № 0115U000936; 2015–2017 рр.);

“Розроблення концепції фіскальних правил та їх інституціональної й нормативної імплементації в систему середньострокового бюджетного планування в Україні” (ДР № 0118U000287; 2018–2020 рр.); “Тенденції та механізми інноватизації національних економік в умовах глобалізації” (ДР № 0118U000286; 2018–2020 рр.); “Науково-методичні засади порівняльного аналізу системи кількісних і якісних показників досліджень і розробок (R&D) відповідно до міжнародних та національних стандартів” (ДР № 0117U000601; 2017–2018 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є формування політико-економічних засад оновлення концепту структурних трансформацій економіки і державних фінансів з урахуванням впливу інституціональної невизначеності на функціонування економічної та фінансової систем, обґрунтування пропозицій щодо удосконалення структурної політики, стратегічного управління державними фінансами. Зазначена мета обумовила постановку таких дослідницьких задач:

- розкрити теоретичний та методологічний плюралізм у дослідженнях структурних трансформацій, їх зв’язки з проблематикою невизначеності;
- висвітлити еволюційні зміни в структурі економічної діяльності, сутність концепції праці як неекономічного та економічного блага, а робочої сили – як невідчужуваної власності й капіталу;
- з’ясувати особливості трансформацій господарських і економічних систем, роль рутин та інновацій у ході цих трансформацій;
- виявити внутрішні суперечності транзитивних економік квазіринкового типу, сформулювати критеріальні ознаки квазіринку, форми державної експлуатації приватного сектору, що пов’язані з цими суперечностями, обґрунтувати сутність фундаментальної інституціональної невизначеності та трансакційних витрат альтернативної координації;
- охарактеризувати концептуальні взаємозв’язки цілей структурної політики в контексті її теоретичних проблем;
- обґрунтувати системний характер структурної політики економічної координації;
- розкрити взаємодію інституціональних, фіскальних та монетарних обмежень структурних реформ;
- довести необхідність і розкрити сутність парадигмального оновлення концепту структурних трансформацій в умовах коеволюційних процесів “онаучування” праці й капіталу;
- визначити класифікаційні ознаки мега-сектору виробництва, алокації та відтворення знань (за видами економічної діяльності);
- здійснити порівняльний аналіз сектору досліджень і розробок (R&D) у структурі національних економік України та деяких країн ОЕСР;
- розкрити структурну динаміку інституційних секторів економіки і державних фінансів, напрями підвищення рівня транспарентності та функціональності фінансів сектору загального державного управління; виявити різноспрямовані впливи державних корпорацій на стан державних фінансів;

– обґрунтувати пропозиції щодо врахування фіскальних ризиків, запровадження фіскального таргетування та сучасних фіскальних правил із метою удосконалення антициклічної фіскальної політики, стратегічного управління державними фінансами.

Об'єктом дослідження є процеси структурних трансформацій економіки і державних фінансів, їх особливості в умовах інституціональної невизначеності.

Предметом дослідження є еволюційні та дискреційні структурні зміни в економіці та державних фінансах, що відбуваються в певному інституціональному середовищі з ознаками різних рівнів визначеності й невизначеності.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використано загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема: системного підходу, історичного та логічного аналізу, індукції і дедукції – при розкритті політико-економічних основ дослідження структурних трансформацій та структурної політики (розд. 1, розд. 2); аналізу і синтезу, економіко-статистичного та порівняльного аналізу – для визначення класифікаційних ознак мега-сектору виробництва і розподілу знань за видами економічної діяльності, проведення порівняльних зіставлень сектору досліджень і розробок (R&D) в структурі національних економік, структурно-інституціональних та функціональних характеристик трансформаційних процесів у сфері державних фінансів (розд. 3, розд. 4); теоретичних узагальнень – для формулювання висновків і розроблення пропозицій (розд. 1–4).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та інші акти Верховної Ради України, укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативні акти центральних органів виконавчої влади, дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Національного банку України, Державної казначейської служби України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств. Використано статистичні бази даних, матеріали та дослідження Міжнародного валютного фонду (МВФ), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Світового банку, Європейської комісії, Європейського центрального банку, Євростату, спеціалізованих установ ООН (ЮНКТАД, ЮНЕСКО, ЮНІДО, МОП), провідних зарубіжних та вітчизняних університетів і наукових центрів, монографічні дослідження, наукові статті, інформаційно-аналітичні та експертні матеріали вітчизняних і зарубіжних вчених тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретико-методологічному розв'язанні важливої наукової проблеми формування політико-економічних засад парадигмального оновлення концепту структурних трансформацій економіки і державних фінансів з урахуванням інституціональної невизначеності, її негативного впливу на умови реалізації національних економічних інтересів; *обґрунтування відповідних пропозицій* щодо економічної політики структурних трансформацій, яка поєднує принципи раціональності, функціональності та стратегічного управління державними фінансами для сприяння прогресивним змінам у структурі видів економічної діяльності, що перетворюються на визначальні рушійні сили довгострокового економічного зростання. У дисертаційному дослідженні

вперше:

– обґрунтовано наукове положення про необхідність і можливості застосування *принципу методологічного плюралізму* в дослідженнях складних *різнорівневих процесів структурних трансформацій* національних економік, що відбуваються як у ході перманентних і *спонтанних структурних змін* під впливом ступеня залежності країни від попередніх траєкторій розвитку, так і шляхом *абсорбції структурних шоків*, пов'язаних із реалізацією тієї чи іншої доктрини економічної політики, а також з *деформаціями* внутрішніх і міжнародних ринків, знанневими, техніко-технологічними, організаційними інноваціями, масштабами і характером глобалізаційної фінансіалізації, інтенсивністю *зовнішніх впливів* на формальні й неформальні інститути політичної та економічної влади в країні; *принцип методологічного плюралізму* включає складові, доцільність застосування яких у певних комбінаціях залежить від особливостей об'єкта, предмета, цілей, задач і рівнів дослідження структурних трансформацій, його (дослідження) пізнавальної операційної спроможності: *принцип методологічного індивідуалізму*, *принцип методологічного реалізму*, *принцип методологічного інституціоналізму*;

– застосування *принципу методологічного інституціоналізму* дало змогу ввести в науковий обіг поняття “*фундаментальна інституціональна невизначеність*”, що характеризує такий *реальний стан* державних інститутів, за якого суб'єкти економічної діяльності (окремі індивіди, домашні господарства, нефінансові та фінансові корпорації) втрачають можливості достовірно оцінити вплив зазначених інститутів на умови економічної діяльності та приймати раціональні рішення. Інститути існують (конституція, закони, інші нормативно-правові акти, законодавча, виконавча та судова гілки влади тощо), але *реально* вони *неспроможні* забезпечувати *конституційну організацію* функціонування держави і національної економіки. Останні набувають реальних ознак *олігархічно-регульованих та інклюзивно-приватизованих*. Фундаментальна інституціональна невизначеність породжує *транзакційні витрати* особливого типу – “*транзакційні витрати альтернативної координації*”, необхідні для *тимчасового* утримання економічної системи від розпаду; одночасно мають місце як перманентні “*провали*” або хронічні інституціональні “*відмови*” держави, так і особливі, відмінні від класичної ситуації, “*провали*” ринкових механізмів координації, а *економічна система реально функціонує як квазіринкова*;

– *еволюційні зміни* в структурі економічної діяльності досліджено із залученням *принципу методологічного індивідуалізму* в тісному зв'язку з глибинними реальними процесами дихотомії “*праця – капітал*”, що відбуваються безперервно і формують якісно *новий інституціональний тип продукування багатства*, в якому матеріальне та інтелектуальне виробництво інтегруються в єдине ціле, а *багатство виступає у формі розвинутих здібностей до творчої, інтелектуальної, наукової діяльності та глобального інтелектуального (знанневого) капіталу*. Саме в цьому – справжній потенціал та реальні перспективи подальшої трансформації ринкової економічної системи. Тому, на відміну від ортодоксальних поглядів, які є усталеними в різних течіях економічної теорії, працю в дисертаційній роботі визначено не як тягар/жертву, а як *економічне благо*, що з ускладненням структури продукування багатства набуває дедалі більшого системоутворюючого значення для прогресивних економічних і фінансових трансформацій. *Перехід від праці як неекономічного блага до праці як блага*

економічного – сутність її внутрішньої трансформації. Концепція праці як економічного блага дає можливість остаточно позбавитися теоретичної омани щодо “купівлі-продажу” робочої сили. Сформульовано наукове положення про те, що заробітна плата сучасних найманих працівників фактично відображає *орендні відносини*, які складаються між ними та роботодавцями з приводу використання *робочої сили як власності та капіталу*;

– спираючись на зазначене та принцип *методологічного реалізму*, висунуто положення про необхідність парадигмального оновлення концепту структурних трансформацій, що був сформований у 30–50-х роках минулого століття у вигляді трьохсекторної моделі “аграрний сектор – промисловість – сфера послуг”. Вказана тріада – суттєве спрощення реальних структурних змін, що відбуваються. Визначено, що в сучасних умовах *виробництво, розподіл, обмін і споживання знань* “пронизують” кожен складову трьохсекторної моделі, всі фази економічного кругообігу товарів і послуг. Тому подальші перспективи структурних змін залежатимуть від масштабів, якості та ефективності використання людських, матеріальних і фінансових ресурсів сектору досліджень і розробок (R&D), його впливу на “*онаучування*” праці та капіталу, поступового перетворення наукових досліджень і розробок у провідний вид економічної діяльності з точки зору всеохоплюючої *інтелектуалізації праці*. В авторському тлумаченні оновлення концепту структурних трансформацій пов’язане з розвитком у системі видів економічної діяльності та в структурі національних економік особливого *мега-сектору виробництва, алокації та відтворення знань*, який за сучасних умов та чинної міжнародної класифікації видів економічної діяльності (ISIC Rev. 4) і з урахуванням пропозицій автора може включати три види економічної діяльності (за відповідними кодами): “М. Професійна, наукова та технічна діяльність”, “J. Інформація та телекомунікації”, “P. Освіта”. Доведено, що структура розділу “M”, застосовувана в міжнародній (ISIC Rev. 4), європейській (NACE Rev. 2) та національній (КВЕД-2010) класифікаціях видів економічної діяльності, *не відповідає сучасним вимогам до міжнародних порівнянь сектору R&D в умовах формування інноваційної економіки, що базується на знаннях*. Запропоновано внести зміни до зазначених класифікацій, а саме – *виокремити самостійний розділ видів економічної діяльності “N. Наукові дослідження та розробки”* й провести необхідне перекодування інших розділів. Здійснено міжнародні порівняння *мега-сектору виробництва, алокації та відтворення знань* у структурах економік України та деяких країн ОЕСР;

– структурні зміни економіки, структурна політика та стратегічне управління державними фінансами розглянуті в єдності політекономічного, структурно-інституціонального та функціонального аспектів з урахуванням як глобальних трансформаційних процесів, так і особливостей транзитивних *економік квазіринкового типу*, до яких автором віднесено і економіку України. Застосування принципу методологічного реалізму дало змогу зробити висновок про те, що так званий перехідний період в Україні ще не закінчився, національна економіка в умовах фундаментальної інституціональної невизначеності функціонує як квазіринкова, а реальні структурні трансформації відбуваються за моделлю “3-D”: *деіндустріалізація – деінтелектуалізація – деінституціоналізація*. Протягом останніх років ця модель перетворилася на “7-D” і доповнилася ще чотирма складовими: *депрофесіоналізація – дезорганізація – дезінтеграція – десуверенізація*. У цих умовах структурна політика

тракується автором насамперед як *системна структурно-інституціональна політика*, спрямована на: а) подолання моделі структурних трансформацій “7-D”, яка прямо суперечить національним інтересам; б) утвердження конституційної організації економіки; в) державну підтримку динамічного розвитку *мега-сектору виробництва, алокації та відтворення знань* у структурі національної економіки. Зазначене відрізняється від ортодоксального тлумачення структурної політики як наслідку провалів ринку. Обґрунтовано висновок про те, що результатами структурних трансформацій, які відбувалися в країні протягом майже тридцяти років, є *перехід* національної економіки до *периферійної зони* європейської та світової економік, держави – до стану *інституціональної фразильності (institutional fragility)*, державних фінансів – до високого ступеня боргової залежності, фіскальних ризиків і хронічної нестійкості;

– обґрунтовано концептуальне положення щодо *посилення структурної взаємозалежності* фінансів інституційних секторів національної економіки під впливом як екзогенних, у тому числі глобалізаційних, так і ендогенних факторів. У цьому контексті проблема *стійкості* державних фінансів є одночасно і структурною, і функціональною, і інституціональною, що передбачає впровадження системного та інституціонально забезпеченого *фіскального таргетування*, яке охоплює процеси *консенсусного* політичного й економічного обґрунтування, ухвалення та дотримання стратегічних пріоритетів, середньострокових обмежень і правил бюджетно-податкової політики з метою антициклічного фіскального регулювання, забезпечення стійкості державних фінансів; на протигагу поширеному підходу, що ототожнює стійкість державних фінансів із фіскальною стійкістю, а останню – зі станом балансу державного бюджету, автор обґрунтовує *цілісний* підхід до концепції стійкості державних фінансів, котра фактично означає *стійкість фінансів всіх інституційних підсекторів державного сектору* – загального державного управління, державних нефінансових корпорацій, державних фінансових корпорацій (у тому числі Національного банку України); стійкість державних фінансів – феномен переважно середньо- та довгострокового періодів і передбачає чітке визначення відповідних фінансових, фіскальних і боргових цілей та жорсткий контроль їх поетапного досягнення за допомогою, зокрема, фіскальних правил; сформульовано основні напрями теоретичних і прикладних досліджень *фіскальних правил*: а) методологічний зв’язок їх проблематики з концепціями “функціональних” і “здорових” фінансів; б) зв’язки цих правил із типами фіскальної політики та її відповідними інструментами; в) аналіз фіскальних правил і фіскальної відповідальності в системі управління державними фінансами. Визначено основні *етати формування концепції фіскальних правил* в Україні: а) аналіз, узагальнення та розроблення теоретичних підходів з питань обґрунтування, реалізації та використання фіскальних правил; б) виявлення основних тенденцій формування, впровадження та імплементації фіскальних правил у країнах – членах ОЕСР;

в) урахування рекомендацій МВФ та Європейської комісії щодо застосування фіскальних правил; г) визначення переліку фіскальних правил та їх кількісних показників для використання в Україні; д) обґрунтування механізмів упровадження фіскальних правил у систему управління державними фінансами в Україні; е) розроблення методологічних підходів до оцінки впливу бюджетних коригувань на

показники державних фінансів у контексті впровадження фіскальних правил для середньострокового періоду;

удосконалено:

– визначення змісту та структурування національних економічних інтересів. Національні економічні інтереси відображають стійке позитивне й активне ставлення нації до економіки як засобу її (нації) самозбереження, розвитку та безпеки;

– систематизацію критеріїв квазіринкової економіки “пострадянського типу”, до яких віднесені: велика частка приватної власності, сформована переважно внаслідок формальної приватизації, номенклатурного розподілу державного майна, використання державної влади як важеля капіталоутворення; незабезпеченість прав власності реальними механізмами захисту і гарантування з боку держави; контроль державного апарату та олігархічних груп за сферами і масштабами бізнесу, його персоніфікацією, бар’єрами входу і виходу, що деформує структуру ринків та їх організацію; пріоритет неформальних інститутів над формальними, формування основних “правил гри” на ринку зазвичай поза сферою законодавства; хронічно нерівноважний стан окремих ринків, їх порівняно слабка взаємозалежність; реальний пріоритет механізмів державної регуляції щодо механізмів координації в господарській системі; рентоорієнтована поведінка багатьох суб’єктів господарювання і суб’єктів прийняття економіко-політичних рішень; наявність великої кількості негативних зовнішніх ефектів та відсутність дієвих економічних механізмів їх нейтралізації; потрапляння частини суспільних за характером благ у сферу так званих ринкових відносин; достатньо поширена цінова дискримінація; імітація ринково орієнтованої поведінки суб’єктами господарювання та суб’єктами прийняття економіко-політичних рішень. *Співвідношення реальних форм ринку за видами економічної діяльності – важливий об’єктивний критерій оцінки ступеня “ринковості” чи “квазіринковості” економіки;*

– трактування форм державної експлуатації приватного сектору, до яких віднесені: системна корупція на всіх рівнях органів державної влади; контрольовані державні закупівлі; керовані інфляційні процеси через маніпуляції з обмінним курсом; рекапіталізація приватних банків за рахунок державного бюджету з подальшим банкрутством та вилученням державних коштів і коштів інвесторів у офшорні юрисдикції; затвердження необґрунтованих тарифів на газ, опалення, електроенергію, житлово-комунальні послуги тощо в інтересах монополій, олігархічних груп; штучні регуляторні бар’єри для малих і середніх підприємств; непрозоре податкове адміністрування та надмірне податкове навантаження на бізнес; невинуваті податкові пільги; монопольне ціноутворення; лобіювання бюджетних програм і їх надмірного обсягу в інтересах політичних партій та олігархічних груп;

– порівняльний аналіз Класифікації функцій органів державного управління ООН (COFOG) і вітчизняної Функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету в частині зв’язків R&D із функціями органів державного управління. Встановлено, що класифікація R&D, яка використовується у Функціональній класифікації, не відповідає двом важливим принципам COFOG: віднесенню фундаментальних досліджень тільки до загальнодержавних функцій; класифікації прикладних досліджень та експериментальних розробок відповідно до їхніх цілей, котрі кореспондують зі сферами та функціями органів державного управління. Обґрунтовано пропозиції щодо внесення

змін до Функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету в частині класифікації R&D. Запропоновано нову структуру кодів та редакцію їхніх назв стосовно фундаментальних і прикладних досліджень та розробок;

набули подальшого розвитку:

- концептуальні взаємозв'язки цілей структурної політики та взаємодії інституціональних, фіскальних і монетарних обмежень структурних реформ;
- узагальнення основних напрямів підвищення рівня прозорості та функціональності фінансів сектору загального державного управління з урахуванням міжнародного досвіду;
- засади оцінювання різноспрямованих впливів державних корпорацій на стан державних фінансів;
- підходи до стратегічного управління державними фінансами з урахуванням необхідності посилення координації монетарної та фіскальної політик.

Практичне значення одержаних результатів. Наукові результати, одержані автором, впроваджено:

– в діяльність Міністерства фінансів України – зокрема пропозиції щодо місії, цілей, напрямів стратегії реформування управління державними фінансами, розроблення та впровадження фіскальних правил – при розробленні Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 143-р, та Плану заходів з її реалізації, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 № 415-р; Стратегії розвитку системи управління державними фінансами та Плану заходів щодо її реалізації, схваленої та відповідно затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 № 774-р (акти впровадження результатів НДР від департаментів Міністерства фінансів, лист заступника Міністра фінансів України С. М. Марченка від 21.04.2017 № 05110-17-17/10910);

– в діяльність Ради Національного банку України – пропозиції щодо удосконалення інституціональних механізмів координації монетарної та фіскальної політик, посилення впливу інструментів монетарної політики на прогресивні структурні зміни в національній економіці з урахуванням необхідності забезпечення фінансової стабільності та стійкості державних фінансів, упровадження фіскальних правил та фіскального таргетування в систему управління державними фінансами були представлені аналітичними матеріалами, що використані у поточній роботі Вищої експертної ради в ході підготовки пропозицій до Стратегії монетарної політики Національного банку України, схваленої рішенням Ради Національного банку України від 13.07.2018 № 37-рд, Основних напрямів грошово-кредитної політики на 2019 рік та середньострокову перспективу, схвалених рішенням Ради Національного банку України від 11.09.2018, а також при розгляді відповідних пропозицій (у межах компетенції) до Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки та Плану заходів з її реалізації (лист Голови ради Національного банку України, академіка НАН України Б. М. Данилишина від 27.06.2019 № 012-10/40);

– в діяльність Українського союзу промисловців і підприємців – пропозиції щодо удосконалення державної структурної політики, подолання інституціональних

деформацій та необґрунтованих фінансових обмежень структурних реформ, забезпечення дієвої координації монетарної та фіскальної політик з метою стимулювання розвитку реального сектору національної економіки, підвищення частки досліджень і розробок (R&D) та в цілому сектору виробництва й розподілу знань у структурі створюваної доданої вартості, посилення стійкості державних фінансів шляхом упровадження концепції фіскальних правил в систему середньострокового бюджетного планування – при підготовці “Антикризової програми спільних дій влади та бізнесу: невідкладні рішення”, ухваленої XIV з’їздом Українського союзу промисловців і підприємців, пропозицій до “Плану невідкладних заходів щодо подолання надзвичайної ситуації в економіці України” (2016–2017 рр.), стратегічного документа УСПП “Платформа економічного патріотизму: невідкладні заходи (2018–2019 рр.)” (лист президента УСПП, Голови антикризової ради громадських організацій А. К. Кінаха від 30.05.2019 № 01-4-225);

– в діяльність Національної академії наук України та Міністерства фінансів України – при розробленні постанови Кабінету Міністрів України “Питання координації діяльності деяких наукових установ” від 23.09.2014 № 473 (лист академіка-секретаря Відділення економіки НАН України, академіка НАН України Е. М. Лібанової від 18.04.2017 № 826/35);

– в діяльність Міністерства інфраструктури України – пропозиції щодо напрямів підвищення фінансової стабільності державних підприємств, упровадження системи оцінювання та попередження фіскальних ризиків, пов’язаних з їх діяльністю, удосконалення корпоративного управління державними підприємствами та забезпечення прозорості фінансової та нефінансової звітності, моніторингу індикаторів їх фінансової стійкості згідно з відповідними рекомендаціями міжнародних організацій, модернізації механізмів державного фінансування розвитку інфраструктури національної економіки (довідка Департаменту забезпечення комунікації та аналітичної роботи Міністерства інфраструктури України від 30.11.2018 б/н.);

– в діяльність Міністерства освіти і науки України – пропозиції щодо напрямів раціоналізації програмної структури бюджетних видатків на розвиток вищої освіти і підготовку наукових кадрів, реформування державного замовлення у зазначеній сфері використані при підготовці законопроектів з питань реформування державного фінансування вищої освіти робочою групою, утвореною відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.03.2017 № 448 (довідка Департаменту вищої освіти Міністерства освіти і науки України від 29.09.2017 б/н.);

– в діяльність Запорізької обласної державної адміністрації – пропозиції щодо удосконалення фінансових механізмів структурної політики та регіонального розвитку в умовах децентралізації, модернізації механізмів державного фінансування розвитку інфраструктури, впровадження системи оцінювання та попередження фіскальних ризиків, пов’язаних з діяльністю великих державних підприємств використані Запорізькою обласною державною адміністрацією, зокрема при розробленні рекомендацій Міжрегіональної конференції “Децентралізація. Спроможні громади як основа регіонального розвитку: виклики та можливості процесу децентралізації” та круглого столу “Механізми активізації соціально-економічного розвитку територіальних громад” на виконання Меморандуму про співпрацю між Запорізькою обласною державною адміністрацією, Національним інститутом стратегічних

досліджень та ДННУ “Академія фінансового управління” (лист заступника голови Запорізької обласної державної адміністрації Е. А. Гугніна від 16.06.2017 № 08-26/1704);

– у навчальний процес фінансово-економічного факультету Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана – зокрема в навчальних курсах “Трансформаційна економіка”, “Економічна теорія політики”, “Національна економіка”, “Суспільні фінанси”, “Власність, економічна влада та управління”, “Національні моделі економічних систем”, “Фіскальна політика”, “Макрофінансове бюджетування”, “Соціальні інвестиції” (довідки від 20.01.2017 № 2957/2 та від 19.06.2017 № 3298);

– в діяльність Інституту післядипломної освіти ДННУ “Академія фінансового управління” – при розробленні науково-методичного забезпечення освітньо-наукових програм третього рівня вищої освіти за галузями знань 05 “Соціальні та поведінкові науки” (спеціальність 051 “Економіка”) та 07 “Управління та адміністрування” (спеціальність 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”); при розробленні тренінгової програми підвищення кваліфікації державних службовців з питань управління фінансами на тему “Стратегія реформування системи управління державними фінансами: стратегічне державне планування та розвиток середньострокового бюджетного планування”, погодженої Національним агентством України з питань державної служби від 20.09.2018; при розробленні науково-методичного забезпечення перепідготовки та підвищення кваліфікації відповідальних працівників та працівників, залучених до проведення фінансового моніторингу на базі ДННУ “Академія фінансового управління” відповідно до положень постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку організації та координації роботи з перепідготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів з питань фінансового моніторингу” від 19.08.2015 № 610.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійних досліджень здобувача. Наукові положення, висновки і пропозиції, які виносяться на захист, отримано особисто та відображено у наукових публікаціях. Особистий внесок здобувача у наукових працях у співавторстві зазначено за списком праць здобувача, поданого в авторефераті.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження були апробовані протягом 2011–2018 рр. на засіданнях відділів теорії економіки і фінансів, державних фінансів, фінансів інституційних секторів економіки, бюджетної системи, видатків соціальної сфери та економічного розвитку, макроекономічного регулювання та міжнародних економічних відносин, координації бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики, засіданнях Вченої ради ДННУ Академія фінансового управління, а також на наукових та науково-практичних конференціях, симпозіумах, семінарах, круглих столах тощо шляхом доповідей, виступів, повідомлень, публікацій тез у країні та за її межами, зокрема: III Міжнародна наукова конференція “Інноваційний потенціал соціально-економічних систем: виклики глобального світу” (Лісабон, Португалія, 28 грудня 2018 р.), II Міжнародна наукова конференція “Антикризовий менеджмент: держава, регіон, підприємство” (Ле-Ман, Франція, 23 листопада 2018 р.), Міжнародна наукова конференція “Формування сучасного конкурентного середовища: інтеграція і

глобалізація” (Грінвіч, Сполучене Королівство, 25 травня 2018 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція “Економічна стратегія та політика реалізації європейського вектору розвитку України: концептуальні засади, виклики та протиріччя” (Київ, 25 травня 2018 р.), VIII Міжнародна науково-практична конференція “Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти України” (Київ, 5 жовтня 2018 р.), III Міжнародна науково-практична конференція “Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI століття” (Київ, 2–3 листопада 2017 р.), XIV Міжнародна науково-практична конференція “Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України” (Київ, 28–29 вересня 2017 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Напрями та сучасні чинники розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти” (Запоріжжя, 8 вересня 2017 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Сучасні наукові підходи до вдосконалення політики економічного зростання” (Ужгород, 5–6 травня 2017 р.), II науково-практичний інтернет-семінар “Фіскальна політика в умовах макроекономічної стабілізації” (Ірпінь, 22-23 травня 2017 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України: сучасний стан, тенденції та проблеми відтворення” (Львів, 28–29 квітня 2017 р.), IV Міжнародна науково-практична конференція “Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції” (Запоріжжя, 24-25 березня 2017 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Економіка, фінанси і управління в XXI столітті: аналіз тенденцій та перспективи розвитку” (Київ, 21 березня 2017 р.), Міжнародна науково-практична інтернет-конференція “Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами” (Луцьк, 7 грудня 2017 р.), Міжнародна наукова конференція “Розвиток міжнародної конкурентоспроможності: держава, регіон, підприємство” (Лісабон, Португалія, 16 грудня 2016 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Проблеми ефективного управління державою” (Тбілісі, Грузія, 15 листопада 2016 р.), IX симпозіум “Соціально-економічний розвиток системи фінансів і управління в інноваційному середовищі: проблеми, ефективність, перспективи” (Харків, 25 листопада 2016 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України” (Ірпінь, 22 травня 2015 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Стратегія розвитку державних банків в Україні” (Київ, 15 жовтня 2015 р.), Міжнародна наукова конференція “Державне управління: проблеми і перспективи” (Тбілісі, Грузія, 15 листопада 2015 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України” (Київ, 30–31 жовтня 2014 р.), Міжнародна науково-теоретична конференція “Стратегічні напрями модернізації зовнішньоекономічної діяльності в умовах глобальних трансформацій” (Київ, 24 жовтня 2013 р.), Науково-практична конференція “Фінанси інституційних секторів економіки України: стан, тенденції розвитку, практика реформування” (Київ, 18 грудня 2013 р.), Спільний науковий семінар “ДННУ Академія фінансового управління” та економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка “Тенеза, еволюція та основні напрями розвитку інституціоналізму” (Київ, 15 червня 2012 р.), Науково-практична конференція “Розвиток фінансової системи України в сучасних умовах” (Київ, 26–27 травня 2011 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Теорія і практика ринкових перетворень у країнах з

перехідною економікою” (Київ, 27–29 листопада 2002 р.), Всеукраїнська наукова конференція “Структурні та інституціональні фактори економічного зростання” (Київ, 20–21 листопада 2001 р.), Всеукраїнська наукова конференція “Держава в умовах системної трансформації економіки і суспільства” (Київ, 27 жовтня 2000 р.), Міжнародна наукова конференція “Міжнародна економіка: сучасні проблеми та перспективи розвитку” (Київ, 29 листопада 1999 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція “Національно-державні економічні інтереси: історія, методологія і теорія дослідження, механізм реалізації” (Київ, 10–11 жовтня 1996 р.), Міжнародна науково-практична конференція “Грошова реформа в зарубіжних країнах: досвід та уроки для України” (Київ, 23–24 травня 1996 р.).

Публікації. Основні результати і висновки дисертації опубліковано у 118 наукових працях, виконаних автором самостійно та у співавторстві, з них: монографії – 11 (у т.ч. 2 одноосібні обсягом 30,5 друк. арк.); розділи у колективних монографіях – 42 (у т.ч. в одній закордонній), обсяг, який належить автору – 17,24 друк. арк.; статті у фахових виданнях та виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз – 43 (у т.ч. в іноземних періодичних виданнях – 2), обсяг, який належить автору – 26,62 друк. арк.; наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації – 22 (у т.ч. в іноземних виданнях – 6), обсяг, який належить автору – 7,41 друк. арк.; Загальний обсяг опублікованих робіт, що належить особисто автору, становить 98,67 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 481 сторінку, у тому числі основна частина викладена на 364 сторінках тексту, містить 18 таблиць та 5 рисунків. Робота має 27 додатків, розміщених на 83 сторінках. Список використаних джерел налічує 547 найменувань, які подані на 53 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** розкрито актуальність теми, зв'язок роботи з науковими планами, темами, сформульовано мету та завдання дослідження, його об'єкт, предмет і методи, викладено наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення та впровадження, вказано особистий внесок здобувача, наведено дані про апробацію наукових результатів, відомості про публікації, структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі “Політико-економічні основи дослідження структурних трансформацій”** розкрито теоретичний та методологічний плюралізм у дослідженнях структурних трансформацій, їх зв'язки з проблематикою невизначеності; висвітлено еволюційні зміни в структурі економічної діяльності, сутність концепції праці як неекономічного та економічного блага, а робочої сили – як невідчужуваної власності й капіталу; з'ясовано особливості трансформацій господарських і економічних систем, роль рутин та інновацій у ході цих трансформацій; виявлено внутрішні суперечності транзитивних економік квазіринкового типу, сформульовано критеріальні ознаки квазіринку, форми державної експлуатації приватного сектору, що пов'язані з цими суперечностями, обґрунтовано сутність фундаментальної інституціональної невизначеності та трансакційних витрат альтернативної координації.

Дослідження структурних трансформацій економіки в цілому перебувають на етапі поступово переходу від емпіричних спостережень конкретного до теоретичних

узагальнень та формулювань у частині розроблення й узгодження різнорівневих ланцюгів певних абстрактних визначень. Ці визначення з часом мають залучатися до формування категоріального апарату та методологічних блоків цілісної теорії структурних трансформацій економічних систем. Одночасно економічна теорія використовує й ті абстрактні визначення, терміни, категорії, положення та висновки, які вже були детерміновані в межах її окремих напрямів, течій, шкіл на різних історичних етапах розвитку політичної економії та економічних наук загалом. Доцільно вважати реальною і допустимою ситуацію, коли усталені терміни й категорії отримують оновлений зміст і нове життя в умовах, суттєво відмінних від тих, у яких вони були запропоновані своїми визнаними чи невизнаними авторами. Намагання побудувати єдину “досконалу економічну теорію”, за допомогою якої можна пояснити “сутність економічного буття” й надати суспільству універсальні рецепти, варто вважати утопією й небезпечною оманю, котра за певних умов може бути використана із зовсім іншою метою, ніж передбачалось. Однак *напря́м синтезу економічних концепцій, їх своєрідної конвергенції, взаємодоповнення та взаємоприспосовування реально існує і навіть посилюється*. Будь-яка концепція чи теорія відображає лише частину реальних процесів і частково їх пояснює, але “за певних рівних умов”, від яких абстрагуються. Відповідь на питання щодо того, від яких умов треба і можна абстрагуватись, залишається на розсуд дослідника. Верифікація правильності зробленого ним вибору відбувається на основі апробації практикою та професійних оцінок протягом достатнього тривалого проміжку часу.

Історичний досвід засвідчує, що розв’язання будь-яких проблем і економічної теорії, й господарської практики неминуче впирається в *загальнометодологічні* питання. Це наочно виявляється при аналізі ролі та взаємодії держави і ринку, приватного та державного, реального і фінансового секторів, фіскальної, монетарної й структурної політик тощо. Актуальність і гострота їх обговорення різко зростають саме в періоди активних економічних реформ та структурних змін. Отже, конкретно-історичне, а не абстрактне уявлення про економіку як систему передуює дослідженню тих чи інших проблем. Таке уявлення поступово формується внаслідок як емпіричних спостережень господарської практики, так і трансформації самої економічної теорії. Розроблення загальних основ теорії структурних трансформацій економічних систем ще триває. Підтвердження тому – численні й різновекторні дискусії. Ще у 1921 році видатний американський економіст ХХ ст. Ф. Найт у своїй класичній роботі “Ризик, невизначеність та прибуток” писав: “В одну крайність впадають економісти-математики і чисті теоретики, які не визнають науковою економічною теорією взагалі нічого або майже нічого, що виходить за межі замкнутої системи логічних висновків із дуже малої сукупності передумов, які трактуються ними як універсальні закони. На іншому полюсі – безумовно потужна і така, що дедалі, мабуть, посилюється, тенденція повністю відкидати абстрагування і дедукцію й відстоювати суто предметну, описову науку. А між цими крайнощами думки всіх відтінків”. Для політичної економії взагалі й теорії структурних трансформацій економіки зокрема вкрай важливим є *питання про межі абстрагування*. Абстрагування необхідне для пізнання істотних зв’язків та їх теоретичного відображення. Однак якщо при спробах побудови “чистої” теоретичної схеми з предмета дослідження вилучається *реальний економічний зв’язок*, значення якого на кожному кроці підтверджує практика, то таке абстрагування – найгірший його

вид, що пориває з практикою як основою і критерієм життєздатності теорії. Врешті-решт з'ясовується, що основою абстрагування є *не реальна практика, а вже готова теоретична схема*. У зв'язку з цим у роботі показано, що *принцип методологічного індивідуалізму* “спрацьовує” переважно за двох умов: а) коли досліджуються зміни в структурі економічної діяльності з точки зору суб'єктивного ставлення індивіда до характеру такої діяльності в контексті відповідності його потребам та інтересам, очікуваній корисності; б) при певному абстрагуванні від навколишнього інституціонального середовища. За наявності визначеного, стійкого і зрозумілого інституціонального середовища таке абстрагування може мати місце, оскільки *інституціональна реальність визнається за дане і в основному не потребує пояснень*. Проте, коли дослідження структурних змін “підвищуються” навіть до рівня фірм, не говорячи вже про рівень секторальний або національний, зазначене абстрагування *не відповідає реальності*. Інтереси фірми або національні економічні інтереси не є простою похідною від інтересів індивіда чи групи індивідів. В умовах інституціональної невизначеності особливо гостро постає проблема *інституціонального вибору* – до яких інститутів (формальних чи неформальних) необхідно пристосовувати (і якими шляхами) індивідуальні або колективні дії. Саме інституціональна невизначеність породжує корупцію та тіньову економіку. Таким чином, залежно від особливостей об'єкта, предмета, цілей, задач і рівнів дослідження структурних трансформацій його методологічний арсенал повинен доповнюватися принципами *методологічного реалізму* та *методологічного інституціоналізму*, які є складовими загального *принципу методологічного плюралізму*.

У другому розділі “**Структурна політика економічних і фінансових трансформацій**” викладено теоретичні проблеми структурної політики у контексті її “чистих” моделей та реального стану економіки; охарактеризовано концептуальні взаємозв'язки цілей структурної політики, що кореспондують з її теоретичними проблемами і потребами розвитку економіки; обґрунтовано системний характер структурної політики економічної координації; розкрито взаємодію інституціональних, фіскальних та монетарних обмежень структурних реформ.

Після здобуття Україною державної незалежності активно обговорюється необхідність обґрунтування та реалізації “*нової структурної політики*”. Однак тривалий період дискусій поки не завершився будь-якими помітними концептуальними й практичними результатами. Причини такої ситуації, на нашу думку, пояснюються як такими, що вже утвердилися і залишаються неподоланими догмами теоретичного мислення, так і бажанням політиків і практиків-управлінців отримати від економічної науки прості й дієві рецепти швидких та ефективних структурних перетворень.

Структура – ознака організації цілого, цілісності. У такому розумінні вона розглядається переважно як поняття *статики*. Однак це не свідчить про відсутність “*структурного розвитку*”, котрий можна охарактеризувати у двох аспектах: а) як процес переходу від одного, порівнянного в статистиці, структурного стану до іншого; б) як зміну в часі вихідної структури, тобто як динаміку структури, що означає її кількісні та якісні зміни. Відповідно до такого підходу *структурна політика є цілеспрямованим впливом держави на певні структурні стани* – окремі види економічної діяльності (галузі) економіки, їх порівняно однорідні групи або сектори, які мають конкретне просторове розташування й утворюють регіональні економічні структури, а також – на

розмірність структуроутворюючих господарських ланок у національній економіці. З трансформацією економічної структури часто пов'язані значущі соціальні проблеми, які відображаються в зниженні доходів, безробітті, занепаді цілих галузей економіки. Вони посилюються, якщо супроводжуються виникненням регіональних моноструктур або “накладаються” одна на одну в межах певного регіону. Держава майже в усіх країнах проводить достатньо *активну структурну політику*, незважаючи на ідеологічні постулати вільного та конкурентного ринку. *“Провали” ринку та “провали” держави протистоять один одному в сфері структурної політики.*

Окремі структурно-економічні проблеми не підвладні ні ринку, ні державі, а вимагають інституціональних підходів – *колективних угод, міжнародних домовленостей та інших методів координації.*

*Основною проблемою структурної політики є постановка її цілей, причому не в загальному контексті “покращання добробуту народу”, а в контексті конкретних цілей та заходів у певних “галузях” або задля вирішення конкретних економічних, соціальних чи регіональних проблем. Йдеться про те, щоб стимулювати здатність економіки до структурної адаптації та її динаміку. Тут можливі два шляхи: а) імітаційний, котрий дозволяє використати можливості дифузії знань, існуючих технологій, управлінського та організаційного досвіду тощо, тобто розширити простір для модернізації й нагромадження техніко-технологічного й професійного досвіду (*learning by doing*); б) інноваційний, який потребує від влади чіткого розуміння стратегічної ролі факторів, що зумовлюють умови для сталого і довгострокового економічного зростання, та цілеспрямованого і послідовного проведення із року в рік структурної політики підтримки економічного зростання. Але для цього потрібне стратегічне мислення не категоріями власного приватного бізнесу чи зовнішніх інтересів, а категоріями національних інтересів, здорового глузду, вільного від ідеологем. Економічне зростання позитивно пов'язане з рівнем людського капіталу, станом освіти і науки, інноваційної діяльності та негативно – із заходами економічної політики, що деформують ринки, а також з правовим нігілізмом, інституціональною неспроможністю та крихкістю держави (*institutional fragility*), політичною і фінансовою нестабільністю. Позитивний вплив справляють правові інститути, котрі сприяють захисту прав власності та “господарському порядку”, а також політика розвитку фінансових інститутів, інфраструктурні державні проекти.*

У різних варіантах свого концептуального та практичного оформлення структурна політика обслуговується *фіскальними й монетарними інструментами в межах системної економічної політики.* Також існують певні зв'язки між структурною і промисловою політикою (*industrial policy*). Останнім часом у західній науковій літературі проблемам промислової політики приділялося більше уваги, що багато в чому зумовлено успішною багаторічною практикою промислової політики в Японії, Південній Кореї, успіхами “нових індустріальних” країн, а в теоретичному плані – її порівняно більшою близькістю до проблем організації ефективного функціонування окремих ринків, у тому числі галузевих. Цілі промислової політики частково збігаються з цілями структурної політики, проте щодо інструментів – частково виходять за її рамки. Адекватна соціальна політика, що сприяє підвищенню продуктивності праці (перепідготовка, стимулювання мотивації й мобільності тощо), може істотно вплинути на розв'язання структурно-інституціональних проблем, як і навпаки. Інші види політики,

особливо фінансова, інвестиційна, зовнішньоекономічна, екологічна також залучені до структурних змін, але в різних умовах дуже по-різному “включаються” в ці зміни і можуть або сприяти започаткуванню адаптаційних структурних процесів, або гальмувати їх. Найближчий до реалій алгоритм визначення цілей структурної політики повинен виходити на практиці з економіко-політичних цілей суспільства, встановлених частково в *конституції*, частково – *системними* законами.

Механізми структурної координації в економіці України включають як олігархічно контрольовані ринки та інститути, так і спонтанні ринкові зв'язки, котрі, проте, не можуть вважатися повноцінними ринками. Неформальні процеси “приватизації” державних інститутів зумовлюють *особливий стан інституціональної невизначеності, який призводить до провалів як держави, так і ринків, що формуються*. У таких умовах функції, які повинна виконувати держава, реалізуються частково або деформуються під впливом центрів реальної політичної та економічної влади. Значно ускладнюється раціоналізація економічної поведінки як суб'єктів господарювання, так і самої держави. Інституціональна невизначеність посилює *ризики економічної дезорганізації*, а економічна політика втрачає системні характеристики і перетворюється на процес *рефлекторного реагування на перманентні внутрішні та зовнішні шоки*. Інституціональні механізми узгодження економічних, політичних і соціальних інтересів вкрай слабкі. Багато в чому це зумовлено тим, що політичні партії формуються, переважно, як *персоніфіковані “політичні проекти”*, які не пов'язані з інтересами структурованого електорату. Отримання такими партіями інструментів законодавчої та виконавчої влади живить стан інституціональної невизначеності, провокує намагання “приватизації” держави, конфлікти групових інтересів, пов'язаних із контролем фінансових і бюджетних “потоків”. Структурну політику системної координації економіки слід розглядати як політику утвердження господарського порядку в рамках конституційно визначеного та інституціонально забезпеченого державного впливу на економіку. Тільки ефективна держава, яка здатна реалізувати *концепцію політики порядку*, є умовою успішних структурних трансформацій економіки і державних фінансів.

У третьому розділі “**Парадигмальне оновлення концепту структурних трансформацій**” доведено необхідність і розкрито сутність парадигмального оновлення концепту структурних трансформацій в умовах коеволюційних процесів “онаучування” праці й капіталу; визначено класифікаційні ознаки мега-сектору виробництва, алокації та відтворення знань (за видами економічної діяльності); здійснено порівняльний аналіз сектору досліджень і розробок (R&D) у структурі національних економік України та деяких країн ОЕСР з урахуванням міжнародних стандартів оцінювання кількісних та якісних показників досліджень і розробок.

Починаючи з другої половини минулого століття, досягнення науки та їх втілення в нові технології стали основною рушійною силою інтенсивного економічного зростання. Це зумовило фундаментальні й всеосяжні зміни в структурі традиційних факторів виробництва – праці та капіталу. Відбулося кардинальне оновлення фізичного капіталу в традиційних галузях економіки, з'явилися галузі, які потребували не тільки масштабних фінансових та реальних інвестицій, а і якісно нових людських ресурсів. Ринковий попит на кваліфіковану та висококваліфіковану робочу силу почав суттєво випереджати відповідну пропозицію. Приватні й державні інвестиції в освіту,

підготовку та перепідготовку кадрів, дослідження і розробки не лише сприяли пом'якшенню структурних диспропорцій на ринку робочої сили, але й поступово змінили структуру самого капіталу. З одного боку, якість робочої сили стала безпосередньо залежати від рівня освіти та професійної підготовки працівників. З другого боку, чітке виокремлення освітньої та наукової діяльності в певні види професійної й економічної діяльності в межах національних і міжнародної економік засвідчило факт “структурної революції” у поділі праці. Окремі сегменти робочої сили почали трансформуватися в “людський капітал” паралельно з підвищенням ролі освітньої складової в структурі якості робочої сили, професіоналізацією та інституціоналізацією наукової діяльності як виду економічної діяльності в системі суспільного поділу праці.

Вихідним методологічним пунктом дослідження трансформаційних процесів у структурах національної та міжнародної економік є “об’єктивістський погляд” на реальний стан поділу праці, його історичну еволюцію і новітні тенденції поступових змін, а також здатність аналізувати і прогнозувати можливі кардинальні зрушення в структурі видів економічної діяльності. Такий погляд безумовно повинен враховувати “пізнавальну безперервність” наукових досліджень, відносність можливостей вимірювання та оцінювання витрат і результатів у сфері R&D. Ми вважаємо, що наукові дослідження і розробки є не зовнішніми, а внутрішніми факторами структурних трансформацій праці та капіталу. Наукові дослідження і розробки не існують “поряд” із працею та капіталом. Вони є видами економічної діяльності, які відображають еволюцію поділу праці й поступово змінюють саму працю, сприяючи її синтезу з капіталом. Довічне протистояння праці та капіталу частково знімається окультурюванням та інтелектуалізацією праці, набуттям нею властивостей капіталу і водночас соціалізацією та “онаучнюванням” самого капіталу. *Капітал, що базується на знаннях (knowledge-based capital)*, є результатом інвестицій держави, бізнесу, некомерційних організацій та приватних осіб / домашніх господарств у нефізичні активи, зокрема в R&D, патенти, інформаційні бази даних, інноваційні бізнес-моделі та управлінські схеми, особливі професійні здібності та навички працівників тощо.

Висунуто положення про необхідність парадигмального оновлення концепту структурних трансформацій, що був сформований у 30–50-х роках минулого століття у вигляді трьохсекторної моделі “аграрний сектор – промисловість – сфера послуг”. Вказана тріада – суттєве спрощення реальних структурних змін, що відбуваються. Визначено, що в сучасних умовах *виробництво, розподіл, обмін і споживання знань* “пронизують” кожну складову трьохсекторної моделі, всі фази економічного кругообігу товарів і послуг. Оновлення концепту структурних трансформацій пов’язане з розвитком у системі видів економічної діяльності та в структурі національних економік особливого *мега-сектору виробництва, алокації та відтворення знань*, який на теперішній час може включати три види економічної діяльності: “М. Професійна, наукова та технічна діяльність”, “J. Інформація та телекомунікації”, “P. Освіта”. За нашими розрахунками, проведеними на підставі національних рахунків десяти країн, в тому числі України, за 2010–2016 рр., частка мега-сектору виробництва, алокації та відтворення знань у валовій доданій вартості, створеної в економіці Австрії, збільшилась з 13,7 до 14,3 %; Бельгії – з 19,7 до 20,7 %; Білорусі – з 10,4 до 13,5 %; Болгарії – з 12,6 до 13,6 %; Гонконгу – з 17,9 до 18,4 %; Німеччини – з 15,0 до 15,2 %;

Польщі – з 14,2 до 14,6 %; України – з 11,9 до 12,2 %; Португалії – зменшилась з 14,3 до 13,0 %; Сполучених Штатів – практично не змінилась (19,6 і 19,5 % відповідно).

Різниця між максимальним рівнем Бельгії та мінімальним рівнем України у наведеній групі країн є досить великою і становить 8,5 відсоткових пунктів у 2016 р. Відповідна різниця за видом економічної діяльності “Професійна, наукова та технічна діяльність” становила 6,2 відсоткових пунктів. Ідентифікація сектору R&D у структурі національної економіки ускладнюється певною невідповідністю між інституційною класифікацією стандарту ОЕСР “Фраскаті” та класифікацією інституційних секторів Системи національних рахунків (2008). В Європейському Союзі кількість дослідників за десять років (2006–2016 рр.) зростає майже на третину (32,2%) – з 1,42 до 1,88 млн. осіб. Майже половина (49,3%) дослідників працювали на підприємствах бізнесу, 38,6% – у вищій освіті та 11,2% – в урядовому секторі. За даними Державної служби статистики України за десять років (2007–2017 рр.) кількість дослідників в країні зменшилась з 78 832 до 59 392 осіб, тобто на 32,7 %. Як бачимо, тенденції абсолютно протилежні.

Подальші перспективи структурних змін залежатимуть від масштабів, якості та ефективності використання людських, матеріальних і фінансових ресурсів мега-сектору виробництва, алокації та відтворення знань, його впливу на “*онаучування*” праці та капіталу, поступового перетворення наукових досліджень і розробок у провідний вид економічної діяльності з точки зору всеохоплюючої *інтелектуалізації праці*.

У четвертому розділі “Структурно-інституціональні та функціональні трансформації державних фінансів” охарактеризовано структурну динаміку інституційних секторів економіки і державних фінансів, обґрунтовано напрями підвищення рівня транспарентності та функціональності фінансів сектору загального державного управління, виявлено різноспрямовані впливи державних корпорацій на стан державних фінансів, обґрунтовано необхідність урахування фіскальних ризиків, запровадження фіскального таргетування та сучасних фіскальних правил з метою удосконалення стратегічного управління державними фінансами.

Структурна політика в сучасних умовах фіскальної консолідації стикається з жорсткими бюджетними обмеженнями, котрі не дають змоги активно використовувати державні видатки як інструмент, що впливає на структурні зміни. Фіскальні дисбаланси, накопичений державний борг, платежі з його обслуговування, дефіцит пенсійного фонду погіршують стійкість державних фінансів, підривають умови для економічного зростання в середньо- й довгостроковій перспективі. “Здорові” державні фінанси і “раціональна” структурна політика – дві сторони однієї медалі. Уявлення про те, що держава здатна безпосередньо забезпечити “структурну перебудову” або “структурну модернізацію” – небезпечна догма, яка на практиці може призвести до надмірного державного активізму, хронічно незбалансованого бюджету і ще більшого боргового навантаження. Яким чином бюджетна політика може сприяти прогресивним структурним трансформаціям і економічному зростанню? Це питання залишається відкритим з точки зору реальної практики самої бюджетної політики в Україні. Насамперед існує певна суперечність між цілями такої політики, що формуються й повинні бути досягнуті в короткостроковому періоді, і цілями прогресивних структурних змін. Бюджетна політика – *реально* феномен переважно короткотермінового періоду, що зумовлено і політичними, і організаційними, і

соціально-економічними чинниками. Структурні зміни – феномен переважно середньо- і довгострокового періоду. Якщо йти за Дж. М. Кейнсом, який вважав, що реальна економіка – це завжди економіка короткострокового періоду, а в довготерміновому періоді вона перетворюється на “віртуальну”, то треба погодитися з відсутністю структурних змін у короткостроковому періоді за визначенням або вважати такими лише “шоки”. Таким чином, теорія структурних змін у короткотерміновому періоді або взагалі не існує, або вона може бути тільки теорією “структурних шоків”. Варто зауважити, що теорія “структурних шоків” фактично ігнорує еволюційний характер структурних змін і наближається до концепції реального ділового циклу. У такому разі зв’язок бюджетної політики зі структурними змінами достатньо опосередкований. Бюджетна політика в межах власного “поля дії” повинна: а) адекватно реагувати на структурні шоки; б) по можливості запобігати “негативним” структурним шокам; в) сприяти власними інструментами “позитивним” структурним шокам. Реалізація варіантів б) і в) за сучасного стану економіки України вельми проблематична. Стосовно варіанта а), то треба зазначити, що реакція бюджетної політики на “шоки” навряд чи може бути достатньо швидкою, крім екстрених випадків.

У короткостроковому періоді бюджетна політика повинна бути адекватною поточному стану економіки, тій фазі циклу, на якому вона перебуває. У середньостроковому періоді бюджетна політика має сприяти більш “м’якому” переходу від однієї фази циклу до іншої або прискоренню переходу, насамперед від рецесії до пожвавлення, або подовженню періоду “збалансованого” зростання. У кінцевому підсумку бюджетна політика у сформованій ринковій економіці впливає на вирівнювання циклу, стабілізацію темпів економічного зростання на “мінімально достатньому рівні”, формує умови для еволюційних структурних змін при збереженні пріоритетів макрофінансової стабільності.

Національна економіка, по суті, є квазіринковою, інституційно не сформованою і зазнає потужного впливу перманентних внутрішніх і зовнішніх шоків політичного й економічного характеру. *Фактично вона залишається “шоковою економікою”*. Відповідно, бюджетна політика віддзеркалює численні “податкові шоки”, нестабільність джерел формування доходів державного й особливо місцевих бюджетів, слабо прогнозовані видаткові “сплески” та обмеження, істотний розрив між фактичним і потенційним ВВП, тиск інфляції витрат, гостроту й невирішеність багатьох структурних проблем, у тому числі сільського господарства, вугільної галузі, імпорту енергоносіїв тощо. Слід наголосити, що для України важливим структурним фактором бюджетної політики у середньостроковому періоді залишаються проблеми бідності, структурні реформи пенсійної системи, охорони здоров’я, освіти.

ВИСНОВКИ

1. Структурні трансформації економіки і державних фінансів – *реальні процеси* спонтанних структурних змін та неочікуваних структурних шоків і структурних криз, що відбулись та відбуваються внаслідок дії техніко-технологічних, економічних, фінансових, інституціональних, екологічних, соціальних, демографічних, геополітичних факторів на глобальному, регіональному (гомогенні групи країн), національному, секторальному (за видами економічної діяльності) рівнях, а також на рівні інституційних секторів економіки.

2. Відповідно до рівнів структурних трансформацій їх активними суб'єктами виступають: міжнародні політичні, економічні та фінансові організації; регіональні (міждержавні політичні, економічні та фінансові) об'єднання; національні уряди і парламенти, політичні партії; центральні банки міждержавних об'єднань та суверенних країн; транснаціональні корпорації та фінансові установи; національні нефінансові й фінансові корпорації, домашні господарства.

3. У часовому вимірі аналіз та оцінювання структурних трансформацій можливі: у довгостроковому періоді – з моменту наявності й доступності для досліджень відповідних статистичних даних та їх зіставності, а також на основі економіко-історичних фактів та інших даних; у середньо- й короткостроковому періодах – на підставі моніторингу та аналізу загальноприйнятих показників макро- та структурної статистики, статистики державних фінансів, платіжного балансу, статистики факторів, що впливають на структурні зміни (статистика національних рахунків, фінансова статистика, статистика видів економічної діяльності, статистика наукової та інноваційної діяльності, статистика праці, аграрна, промислова, сервісна, торговельна, екологічна статистика тощо). Структурні шоки – явища короткострокового періоду, структурні кризи – переважно середньострокового.

4. За характером і спрямованістю структурні трансформації поділяються на два класи: а) такі, що пов'язані з економічним *зростанням, розвитком і прогресом*, про що в кінцевому підсумку свідчать показники ВВП (за різними методологіями міжнародних зіставлень) у розрахунку на одну особу та особливості факторів, які визначили досягнутий рівень і відповідну динаміку, а також – структурні пропорції між секторами за видами економічної діяльності та між інституційними секторами; б) такі, що пов'язані з економічною *стагнацією* або навіть *регресом* (наприклад, якщо індустріальна економіка перетворюється на аграрну або наука, освіта й інновації не розглядаються як національні пріоритети довгострокового розвитку).

5. *Спонтанні* структурні зміни визначаються ступенем залежності економіки країни від попередніх траєкторій розвитку (*path dependence*), впливами сформованого на поточний період інституціонального середовища, типом держави, її спроможністю забезпечувати правовий та господарський порядок, захист прав людини, прав власності, економічної свободи та ринкової конкуренції, сприяти економічному зростанню, його соціальній спрямованості за рахунок *знанневих, техніко-технологічних, організаційних інновацій*.

6. Інституціональна невизначеність, в умовах якої функціонує економіка України, пов'язана з ослабленням інституціональної спроможності держави ефективно виконувати свої функції. Реалізація на практиці принципу *демократичної, правової та соціальної* держави є головною умовою *конституційної організації* економічної системи. Без цього подолання інституціональної невизначеності, перехід до *стійких прогресивних структурних* змін не є можливими.

7. Теорія і політика структурних трансформацій потребують певного переосмислення методологічних принципів їх політико-економічних досліджень з урахуванням *рівнів*, на яких відбуваються структурні зміни, розуміння ролей та інтересів *інституціональних акторів* – активних суб'єктів цих змін, інтенсивності *зовнішніх впливів* на формальні й неформальні інститути політичної та економічної влади. Панівний принцип методологічного індивідуалізму “мейнстриму” має не універсальні, а обмежені

пізнавальні можливості для досліджень структурних трансформацій і, насамперед, у разі інституціональної невизначеності.

8. Ступінь інституціональної невизначеності в Україні конкретизований як *“фундаментальна інституціональна невизначеність”*, що характеризується таким *реальним станом* державних інститутів, за якого суб’єкти господарювання втрачають можливості достовірно оцінити вплив формальних і неформальних інститутів на умови економічної діяльності та приймати раціональні рішення. Це змушує суб’єктів або припиняти господарську діяльність, або орієнтувати свою поведінку на неформальні інститути-замінники. “Провали” держави супроводжуються “провалами” ринків. Останні функціонують переважно як квазіринки. Виникають особливі *“трансакційні витрати альтернативної координації”*, необхідні для *тимчасового* утримання економічної системи від розпаду. Функції альтернативної координації починають виконувати олігархічні групи як неформальні центри економічної влади. Виникають своєрідні явища *“приватизації”* функцій держави щодо формування економічної та фінансової політики, впливу на прийняття управлінських рішень на різних рівнях органів державної влади відповідно до групових, а не національних інтересів. Трансакційні витрати альтернативної координації закладаються в механізми регулювання ціноутворення (насамперед на енергетичні ресурси), що збільшує державні видатки, пов’язані з їх фактичним перерозподілом на користь неформальних центрів економічної влади.

9. Еволюційні зміни в структурі економічної діяльності формують якісно новий інституціональний тип продукування багатства, в якому матеріальне та інтелектуальне виробництво інтегруються в єдине ціле, а багатство виступає у формі розвинутих здібностей до творчої, інтелектуальної, наукової праці та глобального інтелектуального (знаннєвого) капіталу. В цьому – потенціал і реальні перспективи подальшої трансформації ринкової економічної системи. Праця трактується не як тягар/жертва, а як економічне благо, що з ускладненням структури продукування багатства набуває дедалі більшого системоутворюючого значення для прогресивних структурних економічних і фінансових трансформацій. *Перехід від праці як неекономічного блага до праці як блага економічного – сутність її внутрішньої трансформації*. Заробітна плата сучасних найманих працівників відображає *орендні* відносини, які складаються між ними й роботодавцями з приводу використання *робочої сили як власності та капіталу*.

10. У теоретичному сенсі доцільно розмежовувати поняття *господарських і економічних систем*. Це необхідно для розуміння *характеру* структурних трансформацій. Кожна економічна система – господарська, але не кожна господарська система може стати економічною, тобто такою, що функціонує ефективно. Ефективність – критеріальна ознака економічності певної господарської системи. Окремі системи господарювання, національні господарські системи, для яких досягнення певного результату, незважаючи на витрати, було головним, не витримали еволюційного добору і зникли. *Вони не змогли стати економічними системами. Економічною системою за своєю суттю є тільки ринкова економіка*. Складовою динамічної економічної теорії має бути теорія структурних трансформацій господарських/економічних систем. Саме структура визначає якісні характеристики названих систем. Тому *теорія структурних трансформацій є, по суті, теорією якісних економічних змін*.

11. Будь-яка економічна система має внутрішні глибинні суперечності, що рано чи пізно призводять або до її всеосяжної системної кризи і розвалу, або до трансформації в

нову якість. Ці два варіанти теоретично можливі й для “чистих” типів економічних систем, і для конкретних національних економік. Переважання однієї з цих тенденцій залежить, у кінцевому підсумку, не тільки від іманентних властивостей зазначених систем, а й великою мірою від характеру державної влади, політичного ладу, конкретних форм господарювання та економічної політики. Застосування *принципу методологічного реалізму* спонукає переосмислити традиційну методологічну посилку про рушійну роль суперечностей у розвитку економічних систем. Самі по собі суперечності не розв’язуються (така ситуація можлива, але в конфліктних, руйнівних формах), а вимагають осмислення, ухвалення певних рішень і вчинення відповідних дій. Чим менше теорія осмислює реальні суперечності економіки і чим менше економічна політика спрямована на їх попередження та своєчасне зняття умов для їх виникнення, тим імовірніший прояв їхньої руйнівної функції, тим обмеженіші можливості для еволюційно-трансформаційного шляху розвитку.

12. Виходячи з *принципу методологічного інституціоналізму*, корінним питанням економічної політики є *організація інституціонально визначеного господарського порядку взаємодії між приватним і державним секторами економіки*. Практика засвідчила, що за курсом і конкретними заходами економічної політики завжди криються певні економічні інтереси. Суперечність між ними – об’єктивна реальність, яку треба враховувати. Формування міцної державної влади – необхідна умова збалансування економічних інтересів різних соціально-економічних груп населення з національними інтересами. Недостатня увага до цього питання протягом багатьох років призводить до неможливості реалізації чіткого курсу економічної політики, який би відповідав справжнім національним інтересам. Найближчий до реалій алгоритм визначення цілей структурної політики повинен виходити на практиці з економіко-політичних цілей суспільства, встановлених частково в *конституції*, частково – *системними* законами. У політико-економічному контексті структурна політика системної координації за своїми пріоритетними цілями та змістом є насамперед структурно-інституціональною політикою формування господарського порядку, спрямованою на подолання інституціональної невизначеності. Ефективна держава, яка здатна реалізувати *концепцію політики порядку*, є умовою успішних структурних трансформацій економіки і державних фінансів.

13. В сучасних умовах *виробництво, розподіл, обмін і споживання знань* “пронизують” кожну складову трьохсекторної моделі, всі фази економічного кругообігу товарів і послуг. Оновлення концепту структурних трансформацій пов’язане з розвитком у системі видів економічної діяльності та в структурі національних економік особливого *мега-сектору виробництва, алокації та відтворення знань*, який на теперішній час може включати три види економічної діяльності: “М. Професійна, наукова та технічна діяльність”, “J. Інформація та телекомунікації”, “P. Освіта”.

14. Структура розділу “М. Професійна, наукова та технічна діяльність”, застосовувана в міжнародній, європейській та національній класифікаціях видів економічної діяльності, не відповідає сучасним вимогам до міжнародних порівнянь сектору R&D в умовах формування інноваційної економіки, що базується на знаннях. Доцільно внести зміни до зазначених класифікацій, а саме – виокремити самостійний розділ видів економічної діяльності “N. Наукові дослідження та розробки” й провести необхідне перекодування інших розділів.

15. Подальші перспективи структурних змін залежатимуть від масштабів, якості та ефективності використання людських, матеріальних і фінансових ресурсів мега-сектору виробництва, алокації та відтворення знань, його впливу на *“онаучування”* праці та капіталу, поступового перетворення наукових досліджень і розробок у провідний вид економічної діяльності з точки зору всеохоплюючої *інтелектуалізації праці*.

16. Практика євроінтеграційних процесів свідчить, що для структурної адаптації національних економік до умов ЄС потрібні час, чітка програма дій, відповідні фінансові ресурси. У межах річного бюджету важко знайти ресурси для фінансування програм структурної адаптації. Саме тому на часі прискорення *реального переходу до середньострокової бюджетної політики, формування фонду структурної адаптації*. Важливим джерелом його наповнення можуть стати рентні платежі, доходи від корпоративних прав держави, цільові відрахування від доходів природних монополій. Впровадження системного та інституціонально забезпеченого *фіскального таргетування* охоплює процеси *консенсусного* політичного й економічного обґрунтування, ухвалення та дотримання стратегічних пріоритетів, середньострокових обмежень і правил бюджетно-податкової політики з метою антициклічного фіскального регулювання, забезпечення стійкості державних фінансів.

17. Реальність свідчить про те, що *інституціональний капітал* (історично накопичені *сталі та дієві* інститути) країни знаходиться у стані *“слаборозвинутості”*, обмеженої функціональності та низької ефективності. Сфера охоплення економічних, соціальних, політичних, правових та інших відносин явищами інституціональної невизначеності набагато ширша від сфери інституціональної визначеності. Це зумовлює вкрай небезпечну тенденцію *інституціональної фразильності*, яка посилилась останніми роками і є реальною загрозою національній безпеці.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Гасанов С. С. Структурні трансформації економіки і державні фінанси: проблеми методології, теорії, економічної політики : монографія. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. 352 с. (20,5 друк. арк.).

2. Гасанов С. С., Любіч О. О., Бортніков Г. П. Державна підтримка капіталізації та реорганізації банків за участю держави в капіталі. Зарубіжний досвід та вітчизняна практика : монографія. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. 128 с. (Особистий внесок: висвітлення проблемних питань державної підтримки капіталізації банків; 2,4 друк. арк.).

3. Гасанов С. С., Любіч О. О., Бортніков Г. П., Страхова Н. Б. Державні компанії з управління проблемними активами: міжнародний досвід та прийнятність для України : монографія. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. 222 с. (Особистий внесок: характеристика функцій державних компаній з управління проблемними активами, аналіз тенденцій міжнародної практики; 3,0 друк. арк.).

4. Гасанов С. С., Любіч О. О., Бортніков Г. П. Діяльність банків за участю держави в капіталі у 2014 році. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. 49 с. (Особистий внесок: класифікація основних показників діяльності державних банків; 1,5 друк. арк.).

5. Єфименко Т. І., Гасанов С. С., Сороко С. І., Олейніков Є. В. Податкові пільги у контексті євроінтеграційних процесів. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. 54 с. (Особистий внесок: аналіз міжнародної практики застосування норм фіскальних преференцій; 1,0 друк. арк.).

6. Науково-методичні засади статистичного аналізу стійкості державних фінансів / С. С. Гасанов, М. В. Пугачова, Л. О. Яценко та ін. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2013. 524 с. (Особистий внесок: виокремлення концептуальних підходів до проблематики стійкості державних фінансів; 2,0 друк. арк.).

7. Розвиток національної системи фінансового моніторингу / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, О. Є. Користін та ін. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2013. 380 с. (Особистий внесок: досліджено загальні засади функціонування інституту фінансового моніторингу в Україні; 1,5 друк. арк.).

8. Фінансова санація: теоретичні та прикладні аспекти / С. С. Гасанов, А. М. Штангрет, Я. В. Котляревський та ін. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2013. 310 с. (Особистий внесок: дослідження процесів реструктуризації підприємств; 1,2 друк. арк.).

9. Фінансова система України: взаємодія корпоративного та державного секторів / Т. І. Єфименко, І. О. Лютий, С. С. Гасанов та ін. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. 244 с. (Особистий внесок: структуризація фінансової системи і державних фінансів; 1,5 друк. арк.).

10. Антикризове корпоративне управління: теоретичні та прикладні аспекти / С. С. Гасанов, А. М. Штангрет, Я. В. Котляревський та ін. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. 301 с. (Особистий внесок: висвітлення ролі фіскальних важелів антикризового управління; 1,0 друк. арк.).

11. Гасанов С. С. Социализм: труд, потребности, благосостояние : монография. Киев : Вища школа, 1988. 176 с. (Бібліотека Конгресу США, URL: <http://id.loc.gov/rwo/agents/n88170620>; Національна бібліотека Австралії, URL: <http://viaf.org/viaf/38471762>; Німецька національна бібліотека, URL: <http://d-nb.info/gnd/170759695>; 10,0 друк. арк.).

Розділи у монографіях:

12. Iefyumenko T. I., Gasanov S. S., Bogdan I. V. The implementation of a new budgetary allocation rule for public higher education institutions in Ukraine. *Innovative development of the economy: global trends and national features* : collective monograph. Lithuania : Publishing House “Baltija Publishing”, 2018. P. 143–161. (Особистий внесок: аналіз змісту та особливостей формульного підходу до розподілу видатків на вищу освіту; 0,33 друк. арк.).

13. Гасанов С. С., Богдан І. В., Свиридовська А. О. Міжнародні стандарти узагальнення інформації про ДіР та їх порівняння з українською практикою. *Актуальні проблеми фінансового управління: глобальні тенденції і національна практика* : монографія / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2018. С. 183–201. (Особистий внесок: концептуальна характеристика міжнародних стандартів; 0,33 друк. арк.).

14. Гасанов С. С., Богдан І. В., Коноваленко Д. В. Міжнародні порівняння продуктивності праці дослідників. *Актуальні проблеми фінансового управління: глобальні тенденції і національна практика* : монографія / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ

“Акад. фін. управління”, 2018. С. 202–213. (Особистий внесок: концептуальна характеристика підходів до міжнародних порівнянь; 0,22 друк. арк.).

15. Гасанов С. С., Богдан І. В., Коноваленко Д. В. Міжнародні порівняння макроекономічного ефекту ДіР. *Актуальні проблеми фінансового управління: глобальні тенденції і національна практика* : монографія / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2018. С. 213–225. (Особистий внесок: концептуальна характеристика міжнародних порівнянь; 0,25 друк. арк.).

16. Гасанов С. С., Котляревський Я. В., Мельников О. В. Методи і способи нормування праці у сфері наукових досліджень і розробок. *Актуальні проблеми фінансового управління: глобальні тенденції і національна практика* : монографія / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2018. С. 225–242. (Особистий внесок: аналіз усталених підходів до нормування; 0,25 друк. арк.).

17. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. Л. Механізми обмеження бюджетного дефіциту й протидії фіскальним ризикам. *Державні фінанси України: розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки)* : монографія / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2017. С. 50–61. (Особистий внесок: аналіз особливостей фіскальних ризиків; 0,20 друк. арк.).

18. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. Л. Управління доходами та видатками державного бюджету: відновлення фіскальної стійкості та підтримка економічного зростання. *Державні фінанси України: розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки)* : монографія / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2017. С. 61–73. (Особистий внесок: аналіз взаємодії цілей фіскальної стійкості та підтримки економічного зростання; 0,25 друк. арк.).

19. Гасанов С. С., Кудряшов В. П. Оздоровлення державних фінансів – важлива складова подолання макроекономічної нестабільності. *Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст* : монографія / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. С. 7–23. (Особистий внесок: визначення основних напрямів оздоровлення державних фінансів; 0,33 друк. арк.).

20. Гасанов С. С., Балакін Р. Л. Механізми забезпечення стійкості державних фінансів у країнах Європейського Союзу. *Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст* : монографія / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. С. 23–34. (Особистий внесок: виокремлення основних рис механізмів забезпечення стійкості державних фінансів; 0,25 друк. арк.).

21. Гасанов С. С., Леоненко П. М., Краус Н. М. Закономірності становлення бюджетних інститутів: чинники змін і розвитку. *Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст* : монографія / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. С. 98–111. (Особистий внесок: висвітлення тенденцій змін бюджетних інститутів; 0,3 друк. арк.).

22. Гасанов С. С., Шубала І. В., Шубалий О. М. Удосконалення підходів до управління соціально-трудовою системою регіону. *Управління соціально-економічними системами регіонального рівня: теорія та практика* : монографія / за заг. ред. О. М. Шубалого. Луцьк : Луцький НТУ, 2016. С. 35–79. (Особистий внесок: аналіз регіональних аспектів зайнятості; 0,5 друк. арк.).

23. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. Л. Фіскальна політика в Україні у контексті досвіду фіскального регулювання в ЄС. *Удосконалення управління державними фінансами та реформування податкової системи України* : монографія / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. С. 12–27. (Особистий внесок: розкриття особливостей фіскального регулювання в ЄС; 0,33 друк. арк.).

24. Гасанов С. С., Балакін Р. Л. Реформування державних закупівель в Україні у світлі євроінтеграційних процесів. *Удосконалення управління державними фінансами та реформування податкової системи України* : монографія / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. С. 72–97. (Особистий внесок: аналіз міжнародного досвіду реформування державних закупівель; 0,45).

25. Гасанов С. С., Іваницька О. М. Напрями забезпечення стабілізації фінансів державних корпорацій в Україні з урахуванням досвіду країн ЄС. *Удосконалення управління державними фінансами та реформування податкової системи України* : монографія / за ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. С. 241–256. (Особистий внесок: обґрунтування напрямів стабілізації фінансів державних корпорацій; 0,4 друк. арк.).

26. Гасанов С. С., Єфименко Т. І., Кудряшов В. П. Фіскальна консолідація та її механізми. *Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції* : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. Т. 1. С. 7–20. (Особистий внесок: визначення напрямів фіскальної консолідації; 0,3 друк. арк.).

27. Гасанов С. С., Балакін Р. Л. Фіскальні правила та їх застосування в межах програм фіскальної консолідації. *Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції* : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. Т. 1. С. 20–37. (Особистий внесок: класифікація фіскальних правил; 0,7 друк. арк.).

28. Гасанов С. С., Балакін Р. Л. Координація напрямів фіскальної політики в країнах – членах ЄС як фактор стійкості державних фінансів. *Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції* : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. Т. 1. С. 37–53. (Особистий внесок: аналіз впливу фіскальної політики на стійкість державних фінансів; 0,6 друк. арк.).

29. Гасанов С. С., Кудряшов В. П. Загострення ризиків та імперативи фіскальної консолідації в Україні. *Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції* : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. Т. 1. С. 65–83. (Особистий внесок: розкриття суперечностей фіскальної консолідації; 0,7 друк. арк.).

30. Гасанов С. С., Кошук Т. В. Особливості фінансової діяльності державних нефінансових корпорацій. *Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції* : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. Т. 1. С. 463–472. (Особистий внесок: висвітлення проблемних питань фінансової діяльності державних нефінансових корпорацій; 0,4 друк. арк.).

31. Гасанов С. С., Іваницька О. М., Цицик К. Ю. Методи та інструменти оцінювання ефективності фінансів державних нефінансових корпорацій. *Модернізація*

фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. Т. 1. С. 478–489. (Особистий внесок: визначення напрямів оцінювання ефективності фінансів державних нефінансових корпорацій; 0,3 друк. арк.).

32. Гасанов С. С., Іваницька О. М., Кошук Т. В. Фінансове управління державними нефінансовими корпораціями в країнах – членах Європейського Союзу. *Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції* : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. Т. 1. С. 489–501. (Особистий внесок: аналіз засад фінансового управління державними нефінансовими корпораціями; 0,3 друк. арк.).

33. Гасанов С. С., Цицик К. Ю. Обґрунтування напрямів підвищення ефективності управління фінансами державних нефінансових корпорацій: адаптація досвіду розвинутих країн в Україні. *Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції* : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. Т. 1. С. 501–510. (Особистий внесок: обґрунтування можливостей адаптації міжнародного досвіду управління фінансами державних нефінансових корпорацій 0,4 друк. арк.).

34. Гасанов С. С., Коваленко Ю. М., Леоненко П. М. Система інституціональних чинників впливу на стійкість державних фінансів. *Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції* : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, П. М. Леоненко та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. Т. 2. С. 519–535. (Особистий внесок: структура інституціональних чинників впливу на стійкість державних фінансів; 0,3 друк. арк.).

35. Гасанов С. С., Коваленко Ю. М., Леоненко П. М. Формування інституціонального середовища забезпечення стійкості державних фінансів. *Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції* : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, П. М. Леоненко та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. Т. 2. С. 535–549. (Особистий внесок: структура інституціонального середовища забезпечення стійкості державних фінансів; 0,25 друк. арк.).

36. Гасанов С. С., Голубка С. М., Леоненко П. М. Фіскальні інститути та їхній вплив на стійкість державних фінансів. *Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції* : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, П. М. Леоненко та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. Т. 2. С. 568–578. (Особистий внесок: розкриття сутності фіскальних інститутів і стійкості державних фінансів; 0,2 друк. арк.).

37. Гасанов С. С., Кудряшов В. П. Управління стійкістю державних фінансів в системі інноваційних механізмів фіскального регулювання. *Фінансова система національної економіки: проблеми розвитку та управління змінами* : у 3 т. / за заг. ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. Т. 2. С. 144–170. (Особистий внесок: обґрунтування складових управління стійкістю державних фінансів; 0,8 друк. арк.).

38. Гасанов С. С., Балакін Р. Л. Інноваційні підходи до забезпечення стійкості державних фінансів в країнах Європейського Союзу. *Фінансова система національної економіки: проблеми розвитку та управління змінами* : у 3 т. / за заг. ред. Т. І. Єфименко.

Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. Т. 2. С. 170–195. (Особистий внесок: висвітлення механізмів забезпечення стійкості державних фінансів в країнах ЄС; 0,8 друк. арк.).

39. Гасанов С. С., Балакін Р. Л. Модернізація державної фінансової допомоги суб’єктам господарювання в Європейському Союзі: досвід для України. *Фінансова система національної економіки: проблеми розвитку та управління змінами* : у 3 т. / за заг. ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. Т. 2. С. 195–208. (Особистий внесок: напрями модернізації державної фінансової допомоги; 0,5 друк. арк.).

40. Гасанов С. С., Кудряшов В. П. Аналіз стійкості державних фінансів України та обґрунтування механізмів її забезпечення. *Фінансова система національної економіки: проблеми розвитку та управління змінами* : у 3 т. / за заг. ред. Т. І. Єфименко. Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. Т. 2. С. 208–232. (Особистий внесок: аналіз стійкості державних фінансів; 0,5 друк. арк.).

41. Єфименко Т. І., Гасанов С. С. Розширення фіскального простору економічних реформ. *Державний бюджет і бюджетна стратегія 2012–2014: стабілізація та сталий розвиток в умовах реформування економіки України* : кол. монографія / за заг. ред. Ф. О. Ярошенка. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Київ : “Акад. фін. управління,” 2011. С. 357–379. (Особистий внесок: розкриття сутності фіскального простору; 0,75 друк. арк.).

42. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Шемаєва Л. Г. Державні фінанси в умовах глобальних змін. *Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ* : у 4 т. Київ : “Акад. фін. управління”, 2011. Т. 1. С. 11–38. (Особистий внесок: вплив процесів глобалізації на державні фінанси; 0,75 друк. арк.).

43. Гасанов С. С., Кудряшов В. П. Державні фінанси в період відновлення економічного зростання та протидії ризикам дестабілізації. *Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ* : у 4 т. Київ : “Акад. фін. управління”, 2011. Т. 1. С. 39–61. (Особистий внесок: напрями протидії ризикам дестабілізації державних фінансів; 0,7 друк. арк.).

44. Гасанов С. С., Дьяченко Я. Я., Кудряшов В. П., Лютий І. О. Інноваційна модернізація системи управління державними фінансами. *Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ* : у 4 т. Київ : “Акад. фін. управління”, 2011. Т. 1. С. 227–247. (Особистий внесок: виявлення стримуючих факторів модернізації системи управління державними фінансами; 0,3 друк. арк.).

45. Єфименко Т. І., Гасанов С. С., Павлюк К. В. Проактивне середньострокове бюджетування. *Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ* : у 4 т. Київ : “Акад. фін. управління”, 2011. Т. 2. С. 64–85. (Особистий внесок: аналіз умов впровадження проактивного середньострокового бюджетування 0,4 друк. арк.).

46. Єфименко Т. І., Гасанов С. С., Павлюк К. В. Основні напрями бюджетної політики: раціональність та антикризова спрямованість. *Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ* : у 4 т. Київ : “Акад. фін. управління”, 2011. Т. 2. С. 134–152. (Особистий внесок: пропозиції щодо раціоналізації бюджетної політики; 0,4 друк. арк.).

47. Гасанов С. С., Котляревський Я. В., Кудряшов В. П., Лютий І. О. Бюджетний дефіцит як інструмент бюджетного регулювання та джерела його фінансування.

Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ : у 4 т. Київ : “Акад. фін. управління”, 2011. Т. 2. С. 566–584. (Особистий внесок: аналіз джерела фінансування бюджетного дефіциту; 0,3 друк. арк.).

48. Гасанов С. С., Островецький В. І., Ярошенко Ф. О. Чинники, які враховують при проведенні бюджетної політики. *Державна фінансова політика та прогнозування доходів бюджету України*. Київ : НДФІ, 2004. С. 51–69. (Особистий внесок: систематизація чинників бюджетної політики; 0,3 друк. арк.).

49. Гасанов С. С., Островецький В. І., Ярошенко Ф. О. Цілі бюджетної політики на короткострокову перспективу. *Державна фінансова політика та прогнозування доходів бюджету України*. Київ : НДФІ, 2004. С. 99–118. (Особистий внесок: визначення особливостей цілей бюджетної політики на короткострокову перспективу 0,3 друк. арк.).

50. Гасанов С. С., Копилов В. А., Островецький В. І. Методи обчислення податку на додану вартість. *Податок на додану вартість та прогнозування його надходжень до бюджету*. Київ : НДФІ, 2004. С. 28–50. (Особистий внесок: класифікація методів обчислення податку на додану вартість; 0,3 друк. арк.).

51. Андреев П. П., Гасанов С. С., Єфименко Т. І., Островецький В. І. Оцінка надходжень ПДВ на основі аналізу макроекономічних показників. *Податок на додану вартість та прогнозування його надходжень до бюджету*. Київ : НДФІ, 2004. С. 50–80. (Особистий внесок: обґрунтування добору макроекономічних показників; 0,3 друк. арк.).

52. Єфименко Т. І., Гасанов С. С., Островецький В. І. Фактори, що впливають на динаміку обсягів ПДВ. *Податок на додану вартість та прогнозування його надходжень до бюджету*. Київ : НДФІ, 2004. С. 80–107. (Особистий внесок: класифікація факторів, що впливають на динаміку обсягів ПДВ; 0,4 друк. арк.).

53. Нестеренко В. П., Гасанов С. С. Противоречия переходной экономики и их отражение в экономической теории и политике. *Экономическая теория на пороге XXI века* / под ред. Ю. М. Осипова, В. Т. Пуляева. СПб. : Петрополис, 1996. С. 303–310. (Особистий внесок: висвітлення проблеми суперечностей в економічних системах та теоріях з урахуванням особливостей перехідного періоду системної трансформації; 0,3 д.а.).

Статті у фахових виданнях та виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, в іноземних періодичних виданнях

54. Gasanov S. S., Kotlyarevsky Ya. V., Melnikov O. V., Kniaziev S. I., Shtangret A. M., Semenyuk E. P. Methodological Approaches to Labor Norming in Scholarly Research and Development. *Science and Innovation*. 2019. Vol. 15, Iss. 1. P. 5–24. (Перелік фахових видань України (категорія “А”), Web of Science (Emerging Sources Citation Index), Ulrich’s Periodicals Directory, Index Copernicus International, Google Scholar). (Особистий внесок: методологічні підходи до аналізу особливостей наукової праці та її впливу на формування відповідного виду економічної діяльності; 0,2 друк. арк.).

55. Гасанов С. С., Котляревський Я. В., Мельников О. В., Князєв С. І., Штангрет А. М., Семенюк Е. П. Методологічні підходи до нормування праці у сфері наукових досліджень та розробок. *Наука та інновації*. 2019. Т. 15. № 1. С. 5–27. (Перелік фахових видань України (категорія “А”), Ulrich’s Periodicals Directory, Index Copernicus International). (Особистий внесок: методологічні підходи до аналізу особливостей

наукової праці та її впливу на формування відповідного виду економічної діяльності; 0,2 друк. арк.).

56. Gasanov S. S. Research and Development (R&D) in the National Economy Structure: Trends of Employment, Expenditures and Funding. *Наукові праці НДФІ*. 2019. Вип. 1. С. 5–17. (Перелік фахових видань України, Index Copernicus International, Research Bible, Google Scholar). (1,13 друк. арк.).

57. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. Л. Наднаціональні фіскальні правила та координація бюджетної політики в Європейському Союзі. *Фінанси України*. 2019. № 3. С. 37–55. (Перелік фахових видань України, Index Copernicus International, Research Bible, Google Scholar). (Особистий внесок: розкриття генези наднаціональних фіскальних правил та їх структури; 0,3 друк. арк.).

58. Гасанов С. С. Дослідження і розробки (R&D) у структурі національної економіки: зв'язки з функціями органів державного управління. *Наукові праці НДФІ*. 2018. № 4. С. 5–16. (Перелік фахових видань України, Index Copernicus International, Research Bible, Google Scholar). (1,05 друк. арк.).

59. Гасанов С. С. Дослідження і розробки (R&D) у структурі національної економіки: методологія міжнародних порівнянь. *Наукові праці НДФІ*. 2018. № 3. С. 5–17. (Перелік фахових видань України, Index Copernicus International, Research Bible, Google Scholar). (1,13 друк. арк.).

60. Гасанов С. С. Фіскальні правила і фіскальна відповідальність: контекст економічної безпеки. *Фінанси України*. 2018. № 3. С. 723. (Перелік фахових видань України, Index Copernicus International, Research Bible, Google Scholar). (1,58 др. арк.)

61. Єфименко Т. І., Гасанов С. С., Богдан І. В. Видатки державного бюджету на вищу освіту: структурні зміни та проблема формульного розподілу. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки. Спецвипуск: Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти України: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (5 жовтня 2018 р., м. Київ)*. 2018. С. 27–51. (Перелік фахових видань України; Google Scholar; свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 87265 від 27.03.2019). (Особистий внесок: аналіз змісту та особливостей формульного підходу до розподілу видатків на вищу освіту; 0,33 д.а.)

62. Gasanov S. S. Uncertainty in Economics and the Economy of Uncertainty. *Фінанси України*. 2017. № 12. С. 23–34. (Перелік фахових видань України, Index Copernicus International, Research Bible, Google Scholar; статтю також розміщено у базах: Research Gate; SSRN (Elsevier)). (1,05 друк. арк.).

63. Гасанов С. С. Підвищення рівня транспарентності та функціональності державних фінансів в умовах структурних реформ. *Фінанси України*. 2017. № 8. С. 7–32. (Перелік фахових видань України, Index Copernicus International, Research Bible, Google Scholar). (2,28 друк. арк.).

64. Gasanov S. S. Structural Policy and Public Finance under Institutional Uncertainty. *Фінанси України*. 2017. № 3. С. 7–18. (Перелік фахових видань України, Index Copernicus International, Research Bible, Google Scholar; статтю також розміщено у базах: Research Gate; SSRN (Elsevier)). (1,05 друк. арк.).

65. Гасанов С. С. Різностямовані впливи сектору державних корпорацій на стан державних фінансів в Україні. *Наукові праці НДФІ*. 2017. № 3. С. 5–20. (Перелік фахових

видань України, Index Copernicus International, Research Bible, Google Scholar). (1,40 друк. арк.).

66. Гасанов С. С. Фіскальні ризики та фіскальне таргетування в системі управління державними фінансами за умов інституціональної невизначеності. *Наукові праці НДФІ*. 2017. № 2. С. 5–24. (Перелік фахових видань України, Index Copernicus International, Research Bible, Google Scholar). (1,75 друк. арк.).

67. Гасанов С. С. Структурні реформи в умовах інституціональної невизначеності та фінансової нестабільності. *Наукові праці НДФІ*. 2017. № 1. С. 41–52. (Перелік фахових видань України, Index Copernicus International, Research Bible, Google Scholar). (1,05 друк. арк.).

68. Gasanov S. S. Structural Transformations of the Transitional Economy under Institutional Uncertainty. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 24, ч. 1. С. 4–7. (Перелік фахових видань України, Index Copernicus International, Google Scholar; статтю також розміщено у базах: Research Gate; SSRN (Elsevier)). (0,47 друк. арк.).

69. Гасанов С. С., Котляревський Я. В., Кучерява М. В. Порівнянність фінансової звітності: європейський вимір та вітчизняні реалії. *Наукові праці НДФІ*. 2016. Вип. 1. С. 5–15. (Перелік фахових видань України, Index Copernicus International, Research Bible, Google Scholar). (Особистий внесок: обґрунтування необхідності забезпечення порівнянності фінансової звітності з європейськими стандартами; 0,2 друк. арк.).

70. Гасанов С. С., Котляревський Я. В., Коваленко К. В. Ідентифікація поточних змін у МСФЗ як ключовий аспект актуалізації нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку в Україні. *Фінанси України*. 2016. № 3. С. 116–127. (Перелік фахових видань України, Index Copernicus International, Research Bible, Google Scholar). (Особистий внесок: обґрунтування необхідності забезпечення своєчасної ідентифікації поточних змін у МСФЗ; 0,2 друк. арк.).

71. Гасанов С. С., Іваницька, О. М., Кошук Т. В. Напрями підвищення фінансової стабільності державних підприємств в Україні. *Фінанси України*. 2015. № 12. С. 48–62. (Перелік фахових видань України, Research Bible, Google Scholar). (Особистий внесок: структурування основних напрямів підвищення фінансової стабільності державних підприємств; 0,2 друк. арк.).

72. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. Л. Зарубіжний досвід забезпечення прозорості операцій у фіскальній сфері та його використання в Україні. *Фінанси України*. 2015. № 11. С. 22–42. (Перелік фахових видань України, Research Bible, Google Scholar). (Особистий внесок: визначення складових фіскальної прозорості у контексті загальних тенденцій використання міжнародного досвіду; 0,33 друк. арк.).

73. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. Л. Реформування фіскальної системи України у контексті євроінтеграційних процесів. *Фінанси України*. 2015. № 5. С. 16–38. (Перелік фахових видань України, Research Bible, Google Scholar). (Особистий внесок: визначення актуальних напрямів реформування фіскальної системи; 0,4 друк. арк.).

74. Гасанов С. С., Кудряшов В. П. Обмеження дефіциту бюджету в умовах фіскальних ризиків. *Наукові праці НДФІ*. 2015. Вип. 3. С. 5–14. (Перелік фахових видань України, Research Bible, Google Scholar). (Особистий внесок: розкриття впливу дефіциту бюджету на посилення фіскальних ризиків; 0,25 друк. арк.).

75. Гасанов С., Голян В. Фіскальне регулювання землекористування: інституціональне підґрунтя та територіальна асиметрія. *Економіст*. 2015. № 11. С. 7–10. (Перелік фахових видань України, Google Scholar). (Особистий внесок: пропозиції щодо урахування інституціональних чинників фіскального регулювання землекористування; 0,2 друк. арк.).

76. Гасанов С., Голян В. Фіскальне регулювання природокористування: перспективи модернізації. *Економіст*. 2015. № 12. С. 9–12. (Перелік фахових видань України, Google Scholar). (Особистий внесок: пропозиції щодо інституціональних чинників модернізації фіскального регулювання природокористування; 0,2 друк. арк.).

77. Gasanov S. Structural Policy in the Context of Fiscal Consolidation: Theory and Practice Problems. *International Scientific Journal "Progress"*. Tbilisi : 2014. № 3–4. P. 41–46. (Іноземне наукове періодичне видання, Національна парламентська бібліотека Грузії). 0,53 друк. арк.

78. Gasanov S., Petrukha S. Theoretical Essence of State Support for Agriculture in the State Regulation System of Agrarian Sector. *Економіст*. 2014. № 7. С. 16–17. (Перелік фахових видань України, Google Scholar; стаття також розміщена у базі SSRN (Elsevier)). (Особистий внесок: визначено особливості державної підтримки аграрного сектора; 0,2 друк. арк.).

79. Гасанов С., Петруха С. Зарубіжний досвід державно-приватного партнерства в агрострахуванні. *Економіст*. 2014. № 8. С. 17–22 (Перелік фахових видань України, Google Scholar). (Особистий внесок: розкрито сутність державно-приватного партнерства; 0,25 друк. арк.).

80. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. Л. Досвід ЄС з антикризового управління державними фінансами та його використання в Україні. *Фінанси України*. 2014. № 7. С. 17–30. (Перелік фахових видань України, Research Bible, Google Scholar). (Особистий внесок: розкрито напрями антикризового управління державними фінансами; 0,4 друк. арк.).

81. Гасанов С. С., Сизоненко В. О. Фінансування структурних зрушень та інноваційної модернізації. *Фінанси України*. 2014. № 5. С. 20–28. (Перелік фахових видань України, Research Bible, Google Scholar). (Особистий внесок: аналіз механізмів фінансування; 0,35 друк. арк.).

82. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. Л. Напрями формування фіскальної політики в аспекті асоціації України з ЄС. *Фінанси України*. 2014. № 1. С. 22–28. (Перелік фахових видань України, Research Bible, Google Scholar). (Особистий внесок: виокремлення інституціональних факторів формування фіскальної політики; 0,25 друк. арк.).

83. Єфименко Т. І., Гасанов С. С., Кудряшов В. П. Фіскальна консолідація в контексті антикризового регулювання. *Фінанси України*. 2013. № 2. С. 7–20. (Перелік фахових видань України, Research Bible, Google Scholar). (Особистий внесок: розкриття сутності та суперечностей фіскальної консолідації; 0,4 др. арк.).

84. Гасанов С. С., Гаврилюк О. В. Обґрунтування можливостей мінімізації ризиків посткризового функціонування фінансового сектору. *Наукові праці НДФІ*. 2013. Вип. 3. С. 3–14. (Особистий внесок: систематизація ризиків посткризового функціонування фінансового сектору; 0,3 друк. арк.).

85. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. Л. Формування системи індикаторів фінансової стійкості сектору загального державного управління. *Фінанси України*. 2012. № 9. С. 18–36. (Перелік фахових видань України, Google Scholar). (Особистий внесок: аналіз структури системи індикаторів фінансової стійкості 0,5 друк. арк.).

86. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Островецький В. І. Збільшення бюджетних доходів у короткостроковому періоді. *Наукові праці НДФІ*. 2005. Вип. 1. С. 11–19. (Перелік фахових видань України). (Особистий внесок: обґрунтування напрямів збільшення бюджетних доходів; 0,25 друк. арк.).

87. Гасанов С. С. Структурні трансформації господарських систем: проблеми теорії та практики. *Наукові праці НДФІ*. 2004. Вип. 3–4. С. 51–60. (Перелік фахових видань України). (0,88 друк. арк.).

88. Гасанов С. С. Економічне зростання: проблеми теорії макроекономічної політики. *Наукові праці НДФІ*. 2004. Вип. 1–2. С. 22–27. (Перелік фахових видань України). (0,56 друк. арк.).

89. Гасанов С. С., Мельник В. П. Теоретичні засади фіскального регулювання макроекономічної динаміки. *Наукові праці НДФІ*. 2003. Вип. 4. С. 18–31. (Перелік фахових видань України). (Особистий внесок: аналіз концепцій фіскального регулювання; 0,4 друк. арк.).

90. Гасанов С. С., Мельник В. П. Вплив державних витрат на економічне зростання. *Наукові праці НДФІ*. 2003. Вип. 3. С. 40–45 (Перелік фахових видань України). (Особистий внесок: аналіз напрямів впливу державних витрат на економічне зростання; 0,6 друк. арк.).

91. Гасанов С. С. Теорія структурних трансформацій господарських систем і проблеми формування національної моделі економічного розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. Вип. 64–65. 2003. С. 62–65. (Перелік фахових видань України). (0,47 друк. арк.).

92. Черваньов Д. М., Гасанов С. С. Теорія і практика ринкових перетворень у країнах з перехідною економікою. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. Вип. 62. 2002. С. 5–10. (Перелік фахових видань України). (Особистий внесок: аналіз теоретичних засад ринкових перетворень; 0,4 друк. арк.).

93. Гасанов С. С., Рачук О. І. Структурні трансформації господарських та економічних систем: загальні процеси і особливості перехідного періоду. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. Вип. 63. 2002. С. 19–21. (Перелік фахових видань України). (Особистий внесок: обґрунтування диференціації господарських та економічних систем; 0,25 друк. арк.).

94. Хаффнер Ф., Черваньов Д. М., Гасанов С. С. Структурний розвиток і структурна політика в ринкових та перехідних економіках. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. Вип. 58–59. 2002. С. 5–18. (Перелік фахових видань України). (Особистий внесок: обґрунтування особливостей структурної політики в перехідних економіках; 0,8 друк. арк.).

95. Хаффнер Ф., Черваньов Д. М., Гасанов С. С. Структурна політика держави у контексті системної трансформації економіки і суспільства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. Вип. 49. 2001. С. 5–19. (Перелік фахових видань України). (Особистий внесок: аналіз концепцій структурної політики; 0,8 друк. арк.).

96. Нестеренко В. П., Гасанов С. С., Клімакова Л. І. Національні інтереси та пріоритети соціально-економічної політики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. Вип. 38. 1997. С. 11–16. (Перелік фахових видань України). (Особистий внесок: обґрунтування структури національних економічних інтересів; 0,35 друк. арк.).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

97. Gasanov S. S. Research and Development (R&D) in the Structure of Knowledge Production and Allocation Sector: Some Feathers of International Comparisons. *Innovative Potential of Socio-Economic Systems: the Challenges of the Global World* : Conference Proceedings, III International Scientific Conference, 28th December, 2018. Lisbon, Portugal : Baltija Publishing, 2018. P. 1–3. (0,25 друк. арк.).

98. Gasanov S. S. Fiscal Rules Concept and Directions of its Implementation into the System of Anti-Crisis Public Financial Management. *Anti-Crisis Management: State, Region, Enterprise* : Conference Proceedings, II International Scientific Conference, November 23th, 2018. Le Mans, France : Baltija Publishing, 2018. Part I. P. 1–3. (0,25 друк. арк.).

99. Gasanov S. S. Fiscal Targeting, Rules and Risks in the Public Finance Management System. *The Formation of a Modern Competitive Environment: Integration and Globalization* : Proceedings of the Conference, International Scientific Conference, May 25, 2018. University of Greenwich. Greenwich, UK : Baltija Publishing, 2018. Part I. P. 56–59. (0,25 друк. арк.).

100. Гасанов С. С. Концепція фіскальних правил та структурні проблеми її імплементації. *Економічна стратегія та політика реалізації європейського вектору розвитку України: концептуальні засади, виклики та протиріччя* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 25 трав. 2018 р. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2018. С. 49–52. (0,42 друк. арк.).

101. Гасанов С. С. Структурні трансформації економіки: деякі питання методології. *Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 2–3 листоп. 2017 р. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2017. С. 93–98. (0,63 друк. арк.)

102. Гасанов С. С. Формування нової якості державних фінансів: проблеми теорії та практики. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України*: матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф., 28–29 верес. 2017 р. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2017. С. 216–222. (0,5 друк. арк.)

103. Гасанов С. С. Фундаментальна інституціональна невизначеність як фактор економічної та фінансової нестабільності. *Напрями та сучасні чинники розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти* : Міжнар. наук.-практ. конф., 8 верес. 2017 р. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. С. 6–9. (0,3 друк. арк.).

104. Гасанов С. С. Національні економічні інтереси і структурні реформи. *Сучасні наукові підходи до вдосконалення політики економічного зростання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 5–6 трав. 2017 р. Ужгород : Ужгород. нац. ун-т.; Гельветика, 2017. С. 8–11. (0,3 друк. арк.).

105. Гасанов С. С. Фіскальна політика і структурні трансформації економіки. *Фіскальна політика в умовах макроекономічної стабілізації* [Електронний ресурс]: матеріали II наук.-практ. інтернет-семінару, 22–23 трав. 2017 р. Ірпінь : Ун-т держ.

фіскальної служби України; Наук.-дослід. ін.-т фіскальної політики, 2017. С. 10–13. URL: <http://ndi-fp.nusta.com.ua/thesis/540>. (0,42 друк. арк.).

106. Гасанов С. С. Структурні трансформації економіки: деякі проблеми методології. *Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України: сучасний стан, тенденції та проблеми відтворення* : зб. тез та наукових робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф., 28–29 квіт. 2017 р. Львів : ЛЕФ, 2017. Ч.1. С. 8–11. (0,25 друк. арк.).

107. Гасанов С. С. Структурні “провали” ринку в умовах інституціональної невизначеності. *Наукові економічні дослідження: теорії та пропозиції* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., 24–25 берез. 2017 р. Східноукраїнський ін-т екон. та упр. Запоріжжя : ГО “СІЕУ”, 2017. С. 10–13. (0,25 друк. арк.).

108. Гасанов С. С. Інституціональні та фінансові обмеження структурних реформ в Україні. *Економіка, фінанси і управління в XXI столітті: аналіз тенденцій та перспективи розвитку* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф., 21 берез. 2017 р. Київ. нац. ун-т технологій та дизайну; Акад. фін. упр. Київ : Фінансова рада України, 2017. Т. 2. С. 7–10. (0,25 друк. арк.).

109. Гасанов С. С. Стратегічне управління державними фінансами в умовах структурних трансформацій національної економіки. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 7 груд. 2017 р. Луцьк : Луцький НТУ, 2017. Ч. 1. С. 226-230. (0,25 друк. арк.).

110. Gasanov S. S. Structural changes and public finance. *The development of international competitiveness: state region, enterprise* : International scientific conference, 16 December, 2016. Nova University; Nova School of Business of Economics. Lisbon, Portugal : Nova university, 2016. P. 1–3. (0,25 друк. арк.).

111. Гасанов С. С. Финансовая структура национальной экономики. *Проблемы эффективного управления государством*: материалы Междунар. науч. конф., 15 нояб. 2016 г. Международная академия социально-экономических наук; Международная академия политического менеджмента; Международная академия юридических наук. Tbilisi : International Publishing House “Progress”, 2016. С. 77–78. (0,2 друк. арк.).

112. Гасанов С. С. Фіскальний простір структурних реформ. *Соціально-економічний розвиток системи фінансів і управління в інноваційному середовищі: проблеми, ефективність, перспективи* : тези доповідей ІХ симпозіуму, 25 лист. 2016 р. Харків : Харк. ін-т фінансів КНТЕУ, 2016. С. 156–158. (0,25 друк. арк.).

113. Гасанов С. С. Проблемы транспарентности в системе управления государственными финансами. *Государственное управление: проблемы и перспективы* : материалы Междунар. науч. конф., 15 нояб. 2015 г. Международная академия социально-экономических наук; Международная академия политического менеджмента; Международная академия юридических наук. Tbilisi : International Publishing House “Progress”, 2015. С. 29–30. (0,2 друк. арк.).

114. Гасанов С. С. Структурні трансформації господарських систем: проблеми теорії і практики. Концепції економічних систем та проблеми їх структурної трансформації. *Науково-практичне видання “Вища школа”*. 2003. № 2–3. С. 46–55. (0,45 друк. арк.).

115. Гасанов С. С. Функції держави і структурна політика. *Банківська справа*. 1999. № 1. С. 52–53. (0,2 друк. арк.).

116. Гасанов С. С. Інвестиції у фізичний і людський капітал як фактори економічного зростання. *Банківська справа*. 1999. № 2. С. 62–64. (0,25 друк. арк.).

117. Нестеренко В. П., Ястремський І. С., Гасанов С. С. Національно-державні економічні інтереси: проблеми дослідження і механізму реалізації. *Національно-державні економічні інтереси: історія, методологія і теорія дослідження, механізм реалізації* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (10–11 жовтня 1996 р.). Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 1996. С. 9–29. (Особистий внесок: визначення сутності та структури національно-державних економічних інтересів; 0,6 друк. арк.).

118. Нестеренко В. П., Гасанов С. С. Теоретичні проблеми грошової реформи в перехідній економіці України. *Грошова реформа в зарубіжних країнах: досвід та уроки для України*. Міжнародна науково-практична конференція, 23-24 трав. 1996 р. Доповіді, повідомлення. Київ : НБУ; НДФІ, 1996. С. 82–88. (Особистий внесок: аналіз та узагальненні теоретичних підходів до проведення грошової реформи; 0,25 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Гасанов С. С. Структурні трансформації економіки і державних фінансів в умовах інституціональної невизначеності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. – Державна навчально-наукова установа “Академія фінансового управління”, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2019.

В дисертаційній роботі у загальному політико-економічному контексті комплексно досліджено сутнісні характеристики, особливості та суперечності структурних трансформацій економіки і державних фінансів в умовах інституціональної невизначеності. Розкрито теоретичний та методологічний плюралізм у дослідженнях структурних трансформацій, їх зв'язки з проблематикою невизначеності. Висвітлено еволюційні зміни в структурі економічної діяльності, сутність концепції праці як неекономічного та економічного блага, а робочої сили – як невідчужуваної власності й капіталу. З'ясовано особливості трансформацій господарських і економічних систем. Виявлено внутрішні суперечності транзитивних економік квазіринкового типу. Сформульовано критеріальні ознаки квазіринку. Конкретизовано форми державної експлуатації приватного сектору. Обґрунтовано сутність фундаментальної інституціональної невизначеності та трансакційних витрат альтернативної координації. Викладено теоретичні проблеми структурної політики економічної координації. Розкрито сутність парадигмального оновлення концепту структурних трансформацій в умовах коеволюційних процесів “онаучування” праці й капіталу. Визначено класифікаційні ознаки мега-сектору виробництва, алокації та відтворення знань. Обґрунтовано напрями підвищення рівня транспарентності та функціональності фінансів сектору загального державного управління, необхідність урахування фіскальних ризиків, запровадження фіскального таргетування та сучасних фіскальних правил з метою удосконалення стратегічного управління державними фінансами.

Ключові слова: *структура, трансформації, економічне зростання, інститути, невизначеність, еволюція, економічна діяльність, праця, капітал, знання, дослідження і розробки, державні фінанси, фіскальна політика, фіскальні правила.*

АННОТАЦИЯ

Гасанов С. С. Структурные трансформации экономики и государственных финансов в условиях институциональной неопределенности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.01 – экономическая теория и история экономической мысли. – Государственное учебно-научное учреждение “Академия финансового управления”, Министерство образования и науки Украины, Киев, 2019.

В диссертационной работе в общем политико-экономическом контексте комплексно исследованы сущностные характеристики, особенности и противоречия структурных трансформаций экономики и государственных финансов в условиях институциональной неопределенности. Раскрыты теоретический и методологический плюрализм в исследованиях структурных преобразований, их связи с проблематикой неопределенности. Освещены эволюционные изменения в структуре экономической деятельности, сущность концепции труда как неэкономического и экономического блага, а рабочей силы – как неотчуждаемой собственности и капитала. Выявлены особенности трансформации хозяйственных и экономических систем. Выявлены внутренние противоречия транзитивных экономик квазирыночного типа. Сформулированы критериальные признаки квазирынка. Конкретизированы формы государственной эксплуатации частного сектора. Обоснована сущность фундаментальной институциональной неопределенности и трансакционных издержек альтернативной координации. Изложены теоретические проблемы структурной политики экономической координации. Раскрыта сущность парадигмального обновления концепта структурных трансформаций в условиях коэволюционных процессов “онаучивания” труда и капитала. Определены классификационные характеристики мега-сектора производства, аллокации и воспроизводства знаний. Обоснованы направления повышения уровня транспарентности и функциональности финансов сектора общего государственного управления, необходимость учета фискальных рисков, имплементации фискального таргетирования и современных фискальных правил с целью усовершенствования стратегического управления государственными финансами.

Ключевые слова: *структура, трансформации, экономический рост, институты, неопределенность, эволюция, экономическая деятельность, труд, капитал, знания, исследования и разработки, государственные финансы, фискальная политика, фискальные правила.*

ABSTRACT

Gasnov S. S. Structural Transformations of Economy and Public Finances under Institutional Uncertainty. – Manuscript.

Thesis for a Doctor of Economic Sciences degree in specialty 08.00.01 – economic theory and history of economic thought. – State Educational and Scientific Institution “Academy of Financial Management”, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2019.

In the general political and economic context the dissertation has comprehensively researched the essential characteristics, peculiarities and contradictions of structural transformations of economy and public finances in the conditions of institutional uncertainty. It has been proved that the theory and policy of structural transformations will need to rethink the methodological principles of their political and economic studies, taking into account the levels

at which structural changes occur, the roles and interests of institutional actors, the intensity of external impacts on formal and informal institutions of political and economic power. By their nature and orientation, structural transformations are divided into those related to economic growth, development and progress, and those that result in economic stagnation or even regression. It has been substantiated that in the context of institutional uncertainty, the dominant principle of methodological individualism of the “mainstream” has a limited cognitive capacity rather than universal for structural transformation studies. Depending on the characteristics of the object, subject, goals, objectives and levels of structural transformation research, its methodological toolkit must be complemented by the principles of methodological realism and methodological institutionalism, which are integral to the general principle of methodological pluralism. The latter corresponds most to the levels, complexity and contradictions of the processes of structural transformation of economy and public finances. The concept “fundamental institutional uncertainty” is introduced in scientific terminology, which characterizes such a real state of public institutions, in which economic entities lose the ability to reliably assess the impact of these institutions on the conditions of economic activity and make rational decisions. Fundamental institutional uncertainty causes the specific “transaction costs of alternative coordination” required to temporarily keep the economic system from collapsing. The provision on the need for a paradigm update of the concept of structural transformations in the form of a three-sector model “agrarian sector – industry – service sector” is substantiated. This triad is a significant simplification of the real structural changes that are taking place. It is determined that in modern conditions production, distribution, exchange and consumption of knowledge “permeate” each component of the three-sector model. Therefore, further prospects for structural change will depend on the scale, quality and efficiency of the use of the human, material and financial resources of the R&D sector, its impact on the “scientification” of labour and capital, the gradual transformation of research and development into a leading economic activity from the point of view of comprehensive labour intellectualization. It has been substantiated that the update of the structural transformation concept is connected with the development in the system of types of economic activities and in the structure of national economies of the special mega-sector of production, allocation and reproduction of knowledge. Structural policy is interpreted primarily as a systemic structural-institutional policy aimed at overcoming institutional uncertainty, establishing a constitutional organization of the economy, maintaining the dynamic development of the mega-sector of production, allocation and reproduction of knowledge in the structure of the national economy. These differ from the orthodox interpretation of structural policy as a consequence of market failures. The problem of public finances sustainability is both structural, functional, and institutional, implying the introduction of systematic and institutionally ensured fiscal targeting, which encompasses processes of consensus political and economic justification, adoption and adherence to strategic priorities, medium-term fiscal policy constraints and rules aimed at counter-cyclical fiscal regulation. The basic directions of research of fiscal rules are formulated: methodological connection of their problematic with the concepts of “functional” and “sound” finances; the relationship of these rules to the types of fiscal policy and related tools; the analysis of fiscal rules and fiscal responsibility in the public financial management system.

Keywords: *structure, transformations, economic growth, institutions, uncertainty, evolution, economic activity, labour, capital, knowledge, research and development, public finance, fiscal policy, fiscal rules.*

Підписано до друку 22.08.2019 р.
Формат 60x90/16. Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman. Наклад 150 прим.

Надруковано в ДННУ «Академія фінансового управління»
01014, м. Київ, бульв. Дружби народів, 38.

